

DET
KONGELIGE
NORSKE
VIDENSKABERS
SELSKAB

SKRIFTER 1 • 1998

Roger Lockertsen

**Gerhard Schøning om bynamna
Nidaros og Throndhjem**

Eit handskrift frå ca. 1760

DET
KONGELIGE
NORSKE
VIDENSKABERS
SELSKAB

SKRIFTER

Editor

Harald Nissen, The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters,
Erling Skakkes gt. 47b, 7013 Trondheim

Editorial board

Jon Lamvik, professor – Medicine/Biology
Arne Jensen, professor – Chemistry/Geology
Haakon Waadeland, professor – Physics/Mathematics
Harald A. Øye, professor – Technology
Peder Borgen, professor – Philosophy/Religion/Psychology
Per Fuglum, professor – History/Social sciences
Vacant – Literature/Languages/Art

Tapir Publishers, 7005 Trondheim

Communications regarding accepted manuscripts, orders of reprints,
subscriptions etc. should be sent to the Publisher.

Roger Lockertsen

**Gerhard Schøning om bynamna
Nidaros og Trondhiem**

Eit handskrift frå ca. 1760

© Artikkelforfattarane

ISSN 0368-6310

ISBN 82-519-1345-4

Trykk: Tapir Trykkeri

Bind: Sandnes Bokbinderi A/S

Innhold

Forord	4
Gerhard Schøning (1722–1780) – historievitskap og namnegransking	6
Fagleg strid om opphav og alder på bynamna	9
Nidaros er det eldste bynamnet	10
Gerhard Schøning versus Didrik Arup Seip	15
Merknader til handskriftet	17
Gerhard Schøning: Cap: 1ste. Om byens Navne; deres Oprindelse og Bemerkelse ...	19
Litteraturliste	39

Forord

Gerhard Schøning sitt handskrift om bynamna Throndhjem og Nidaros er skrive som opningskapittel i ei planlagd byhistorie. Kapitlet har overskrifta: "Om Byens Navne; deres Oprindelse og Bemerkelse", og originalmanuskriptet ligg i *Gammel Kongelig Samling nr. 987.2* i Det Kongelige Bibliotek, København. Det blir heretter kalla OBN. Handskriftet er ikkje datert. Det er heller ikkje ei avskrift i *Kjeldeskriftfondet nr. 245 b* i Riksarkivet i Oslo - heretter kalla OBNK. Avskrivaren har skrive denne framsida på OBNK: "Bilage til Gerhard Schønings Reise, hvori allene Schønings Undersøgelse om Oprindelsen til Byen Trondhjems Navne i ældre og nyere Tider". Desse opplysningane kan ikkje oppsporast i originalmanuskriptet. Dersom det med "Schønings Reise" er meint den store reisa i Sør-Noreg, som han fekk stipend til å gjennomføre, så skjedde ho i perioden 1773-75. Det er grunn til å tvile på at handskriftet er utarbeidd så seint. At Schøning skreiv på OBN mens han var i Noreg, tyder uttrykksmåten "At den [dvs. byen] her i Riget har været ..." (p. 1, mi utheving). Meir presist viser uttrykksmåten "ligesom Mære her inde i Sparboen" og "her ved Byen" (p. 3, mi utheving) at manuskriptet skriv seg frå tida då Schøning var i byen Trondheim.

Biskop Johan. E. Gunnerus (1718-1773) melde alt i 1759 - året etter at han blei utnemnt til biskop i Trondheim - at Schøning snart ville komme ut med både ei norsk litteraturhistorie og ei bok "om Trondhjems bys historie og beskrivelse", men ingen av dei blei gjevne ut. I arbeidet med doktoravhandlinga frå 1916 gjekk Francis Bull igjennom arkiva etter Schøning både i København og i Trondheim. Der fann han samlingar til begge dei påtenkte bøkene. Om byhistoria skriv Bull at Schøning hadde fått ferdig eit par kapittel då han stoppa, og det var truleg før avreisa hans frå Trondheim til Danmark i 1764-65 (Bull 1916:171). Manuskriptet OBN var altså byrja på eller ferdig alt i 1759. Schønings bok *Beskrivelse over Den tilforn meget prægtige og vidtberømte Dom-Kirke i Throndhjem, egentlige kaldet Christ-Kirken* kom ut i 1762, og Schøning syner til denne boka i OBN p. 6, fotnote 10. Det viser at Schøning heldt på med eller var ferdig med manuskriptet til domkyrkjeboka mens han skreiv på det handskriftet som vi gjev ut her. Manus var ferdig tre år før boka blei gjeven ut (Daas 1880:33). På dette grunnlaget kan vi forsøke oss med ei tidfesting av manuskriptet til ca. 1760.

I arkivmappa *Gammel Kongelig Samling nr. 987* ligg det òg andre dokument. Der ligg eit manuskript om Munkholmen, gardsrekneskapar for ulike område av Trøndelag, oversyn over tienden i Innherred, "Matrikkelens

fulde Skyld udi Nordmør Fogderi", og beskrivingar av Osens Jernverk, Grytten prestegjeld, Aker, Valdres og Vang. Brevveksling mellom Schøning og folk rundt om i Danmark-Noreg ligg der òg.

Mi forskning i striden om det offisielle bynamnet skulle vere Trondhjem, Nidaros eller Trondheim i åra 1929 - 1931, inneber m. a. ein studie av den vitskaplege og faglege namnedebatten i 1920- og førstninga av 1930-åra. Frå vitskapleg ståstad kan ein beklage at Schøning då var så pass lite velsedd som vitskapsmann. Som vi skal sjå, må vi gje G. Schøning 1760 rett og professor D. A. Seip 1930 feil i tolkinga av opphavet til og alderen på bynamnet.

Underskrivne vil takke Arne Gunnar Edvardsen, Tromsø som har gjort arbeidet med å skrive OBN ut etter kopi av originalmanuskriptet. Deretter er manuskriptet samanhalde med avskrifta i Kjeldeskriftfondet. Usikre punkt er til slutt avklara av underskrivne mot originalmanuskriptet i Det Kongelige Bibliotek i København. Takk òg til førsteamanuensis Ola Stemshaug, Trondheim og førsteamanuensis Bjørn Kvalsvik Nicolaysen, Stavanger som har lese gjennom dette manuskriptet og komme med nyttige råd og rettleiingar. Ansvar for denne framstillinga skal eg likevel ta heilt på eiga kappe.

Stavanger i mai 1998

Roger Lockertsen

Gerhard Schøning (1722 - 1780) - historievitenskap og namnegransking

Handskriftet OBN har stor interesse både for historikarar, språkhistorikarar og namnegranskarar, for Schøning skriv utførleg og vitenskapleg om opphavet til og bruken av bynamna Nidaros og Thronthiem (Trondhjem). Drøftinga av Nidaros-namnet følgjer ein sikker historisk-lingvistisk metode, og utlegginga av bakgrunnen for, utviklinga av og tolkinga av namnet Nidaros hos Schøning er det svært lite å utsetje på i dag. Tesen hans om mannsnamnet Thrand/Thrond som forklaring på første leddet i namnet Thronthiem, er ikkje rekna som sannsynleg av dagens namnegranskarar. Vi skal sjå at styrken og veikskapen ved Schønings vitenskaplege metodar blir godt illustrerte med utleggingane om desse to namna.

Ludvig Daa skreiv i 1880 *Gerhard Schøning. En biographi*, men denne biografien er mest ei skildring av livsløpet. Halvdan Koht 1929 (1913) er den som først gjev ei grundig og kritisk vurdering av *vitenskapsmannen* Gerhard Schøning. Det gjer han både ut frå forskingsstoda ved byrjinga av 1900-talet og ut frå ei vurdering av Schøning si samtid, jf. Koht 1929, 1922 og 1958. Koht 1929 blei prenta første gong i 1913, og Francis Bull 1916 bygger mykje på Koht, men han skriv ei endå meir omfattande vurdering av vitkapsarbeidet til Schøning. Koht 1922 er i utgangspunktet ein presentasjonen av den danske og nordnorske bakgrunnen til Schøning: Han var "etter blode (...) tri fjordepartar norsk og nordlending" (Koht 1922:2)! I denne artikkelen gjev Koht òg ei engasjert framstilling av vitkapsarbeid, metodar og resultat hos Schøning. I *Biografisk leksikon* 1958 gjev Koht ei 10 s. konsentret og poengtert framstilling av Schønings liv og verk der vitkapsarbeidet står i fokus.

Under studiane i København vende Schøning seg vekk frå eit studium av klassisk filologi og motnordisk historie. Av Gram, Langebek og Leibnitz lærte Schøning historisk metode og kritikk (Bull 1916:147). Utanom historie og norrønt (islandsk) var han skolert i latin, gresk, hebraisk, tysk, fransk, engelsk, italiensk og i fleire naturfag (Koht 1958:86ff).

Det var på slutten av 1740-talet at Schøning lærte seg norrønt. Francis Bull vurderte det slik at "naar islænderne undtas, var der i Danmark=Norge i hele det 18de aarhundrede neppe nogen mand som var saa grundig en kjender av den gamle tids sprog og litteratur som Gerhard Schøning" (Bull 1916:151f). Kjeldetilvisingane hans i OBN dokumenterer då òg store kunnskapar bygd både på norrøne og andre kjelder.

Schøning har i ettertid fått kritikk fordi han ikkje forstod runene

riktig, jf. Schøning 1980 III:207ff. Mest er han kritisert fordi han hevda tesen om at dei germanske folka ætta frå Norden, og at det var landsdelane Hålogaland og Trondheimen som først blei folkesette i Noreg. Historikarane R. Keyser og P. A. Munch arbeidde seinare etter tilsvarande tesar, og det var først etter Ivar Aasen sine dialektgranskingar på 1840-talet at desse tesane blei avviste for godt.

Schøning bygde den eldste delen av hans *Norges Riiges Historie* mykje på "sagmessige" kjelder. Ut frå desse kjeldene "konstruerte hans nøkterne ånd op en historie utenfor all virkelighet", konstaterte Koht (1929:43). Innvandringsteorien og (ukritisk) bruk av mytar og segner som verkelege historiske kjelder, sette Schøning i eit dårleg lys og gjorde han generelt nedvurdert av dei etterfølgjande historikargenerasjonane.

Koht 1922 slo derimot fast at vitskapsverket til Schøning "har lenge lege i skuggen og vore reint mismætt." Den nye kritiske historiegranskinga på 1800-talet skuvde Schøning "vanvørdsleg til sides. (...) Tysken Dahlmann, som fyrst for ålvor tok til å rydje op i dansk historie, skreiv om Schøning i 1822, at i historisk kritikk stod han lågt, og at heile Noregshistoria hans berre var tøv og juks." R. Keyser og P. A. Munch vørde ikkje så mykje som å nemne Schøning. Historikaren Sars nemnde Schøning berre med tre linjer i *Udsigt over den norske historie*, så Koht (1922:3) konkluderte med at han derfor ikkje kunne ha lese noko av Schøning.

Trass i alt ein kan kritisere Schøning for i ettertid, står det fast at han i *Forsøg til Forbedring i den gamle Danske og Norske Historie*, som han skreiv saman med Suhm 1757, viste ein "skarpsindig kombinasjon og kritisk prøvelse" av kjeldene. Hos Schøning måtte t. o. m. sogene "finne sig i å stå tilbake for mer samtidige efterretninger fra utlandet." Koht meiner at det var med dette verket den vitskaplege metoden hadde sitt inntog hos oss. Somme av resultatata har blitt forkasta av andre forskarar seinare, andre har blitt ståande, mens det "varigste av alt var selve det kritiske prinsipp" (Koht 1929:41). Når Schøning fekk "faktisk historisk stoff mellem hendene", gav dei logiske kombinasjonane hans framifrå resultat, påpeikte Koht (1929:43). Oluf Kolsrud vurderte Schøning sin *Reise gjennem Gudbrandsdalen 1775* (utgjeven første gong i 1926) på tilsvarande vis: "Selv om han på videnskapens daværende standpunkt stundom tar feil i sine forklaringer og formodninger, er det dog en trygg og kyndig fører, man i denne nøkterne forsker har" (Kolsrud 1928:191f).

Suhm la i sin fortale til bind III av Schøning 1771-81 vekt på Schønings forhold til Rousseau. "Han yndede og meget den berømte Rousseau's Sætning om Menneskets største Lykke i den naturlige Stand, end i den slebne" (Schøning 1771-81 III:c2). Suhm legg til at han sjølv ikkje var heilt einig i dette, og at dette spørsmålet hadde gjeve grunnlag for mange disputtar mellom dei. Som vitskapsmann karakteriserte Suhm sin

kollega som "Nordens Polibus" (Schøning 1771-81 III:a2).

Koht 1929 viser òg til at Schøning følgde Rousseau sin filosofi, og derfor "vendte han tanken først og fremst mot folkelivet; der fant han den sanne historie." Det var forskinga etter sanning som stod høgast hos Schøning, skriv Koht. Hans "mandige ærlighet krevde i alle forhold sannhet og naturlighet: Derfor blev han en videnskapelig banebryter." Schøning grunnla norsk historisk vitskap, han hjelte til med å "bygge vår selvstendige kultur", og forskinga hans er "et ledd i vår nasjonale nyreisning", skriv Koht (1929:44). Med den historiske distansen vi no har, ser vi i desse vurderingane òg korleis Koht skriv innafor tema og føremål til (den nasjonale) historieskrivinga først på 1900-talet.

Schøning sitt føremål med det vitskaplege arbeidet var å løfte fram Noreg, og særleg det nordafjelske Noreg. Men for Schøning var patriotismen "ikke bare en følelessak, et romantisk sværmeri, men ogsaa et krav til rationelt arbeide for landets oppkomst og folkets velfærd", skriv Francis Bull (1916:159). Koht samstemmer i dette: Schøning var "ikke nasjonalist på bekostning av videnskapen" (Koht 1958:91).

Schønings arbeid som historikar og geograf gjorde han til namnegranskar alt i den første avhandlinga han gav ut: *Forsøg til de Nordiske Landes, særdeles Norges, gamle Geographier* (1751). Boka er den første vitskaplege granskinga av spørsmål omkring dei historiske grensene mellom Noreg og Sverige i nord (Koht 1958:87). Boka reiste dessutan allmenne sagakritiske spørsmål, og ho sluttar med "Register paa Steders gamle Navne, som forklares i dette Skrift" (Schøning 1751:140-143). Han forklarar såleis namnet Jathria og Jader hos Saxo Grammaticus slik: "nu Jæderen eller Jærn". Den førstnemnde skrivemåten er etter dansk skriftradisjon, den andre forma representerer norsk talemål. Han skriv Trums/Thrums for Tromsø, og dermed o-lyden i stammen etter norrøn skrivemåte og etter vanleg norsk og dansk uttale. Den same måten å markere o-lyden på i motsetnad til å-lyd finn vi i namneforma Trundhiem. Schøning viser òg til "Oprindelsen hvoraf den Talemaade i Danmark, og maaske tilforn paa andre Steder er kommen, *at fare eller ride til Thrums*" (Schøning 1751:46). Det tyder på at namnet var uttalt utan -ø(y) både i norsk og dansk talemål midt på 1700-talet. Vi må rekne med at Schøning under oppveksten i Lofoten har lagt merke til dialektuttalen av nordnorske stadnamn. Han skriv nemleg fleire stadnamn heilt etter dialekten så som Trones for Trondenes. Stadnamnet Arnøya skriv han derfor både med diftong og bestemt etterhengt artikkel.

Schøning stiller krav til etymologisk skrivemåte når han hevdar at den norrøne bokstaven "þ" bør skrivast "th" i dansk. I 1751 (:142) ønskjer han ein slik skrivemåte for Tjøtta-namnet: "Þiøtu, nu Kiøten, eller rettere Thiøtten, en Æe paa Helgeland", og han kjem tilbake til dette prinsippet når

han drøftar namnet Trondheim i OBN p. 30. Francis Bull konkluderte med at Schøning alt i 1751 skreiv norske stadnamn "i de brukelige norske former, uten de meningsløse forvanskninger og smakløse fordanskninger som datidens øvrige norske karter blev oversaad med" (Bull 1916:200). Somme av namna var skrivne etter norsk dialektuttale på 1700-talet, men andre var skrivne rett av etter norrøne kjelder.

Også i Suhm og Schøning 1757 finst forklaringar på namn og namnebruk. Schøning presiser at byen Oslo blei grunnlagd med dette namnet, men heitte Christiania då (Suhm 1757:327). Han skriv òg om "staden Nidaros, eller som den nu kaldes, Throndhjem" (Suhm 1757:412). Når dei geistelege på erkebiskop Øysteins tid tok latinske namn, forklarar Shøning dette nærmast på ein sosiolingvistisk måte. Dei skifta namn "fordi de ansaae deres rette Navne enten for alt for hedenske, eller alt for meget gemene" (Suhm 1757:411, fotnote c). I OBN p. 18 er han inne på ei liknande forklaring på namnebruken mellom munkane i Nidaros.

I boka om domkyrkja har Schøning (1762) markert i tittelen at kyrkja opphavleg heitte Krist-kyrkja. I eit "Anhang" til boka har han med "Adskilligt, som bør rettes eller kan tillegges". Det han då nemner først av alt er: "Pag: II. Domkirken kaldes hos de Gamle ogsaa *Nidaros Kirkiu* og *Domkirkiu i Nidaros*." (Shøning 1762:89). Denne boka er trykt i Trondheim, og bynamnet blir her skrive med "Th" og med "j"; Throndhjem. Shøning sjølv skriv namnet stort sett Throndhjem. Suhm, som var danske, men hadde budd lenge i Trondheim, skriv derimot konsekvent Tronhiem i Shøning 1773-81 III:a3ff. Også i reiseskildringane frå 1773-75 har Shøning notert ned namnemerknader. Han presiserer enda ein gong at "den gamle Stad" var "tilforn *Nidaros*, nu *Throndhjem* kaldet." (Schøning 1910 I:2). Og ein annan namneovergang i nærleiken av byen forklarar han slik: "Herved blev da Stedet en Bopæl for Munke, og dets Navn, i de senere Tiider, fra Nidarholm forandret til *Munkholmen*" (Schøning 1910 I:70).

Fagleg strid om opphav og alder på bynamna.

Med lov av 14. juni 1929 vedtok Stortinget at byen Throndhjem frå 1. januar 1930 skulle ha Nidaros som offisielt namn. Loven blei laga etter same mønster som lovane om namneskifte frå Kristiania til Oslo frå 1. januar 1925 og frå Fredrikshald til Halden frå 1. januar 1927. På nyåret 1930 var namnespørsmålet på nytt oppe i tinget, men resultatet blei at Nidaros skulle halde fram med å vere det offisielle bynamnet. På nyåret 1931 var saka oppe i tinget for tredje gong. Eit fleirtal samla seg denne gongen om kompromisnamnet *Trondheim*, som har vore det offisielle namnet på byen

sidan 6. mars 1931 kl. 1200.

Namnestridenten var av dei største politiske sakene på Stortinget. Berre debattreferatet utgjer rundt 350 dobbelspalta sider. I byen var saka enda større. Der hadde det vore kommunal folkerøysting 10. 12. 1928 der 92% ville halde på Trondhjem som bynamn, og i juni 1929 hadde 20.000 av 55.000 innbyggjarar i byen gått i demonstrasjonstog for Trondhjems-namnet. I begge fylkestinga i Nord- og Sør-Trøndelag var det derimot fleirtal for at byen burde heite Nidaros. Stotingsgruppa til regjeringspartiet Venstre gjekk inn for Nidaros. Frisinnede Venstre og Høgre gjekk samla inn for Trondhjems-namnet mens Bondepartiet og Arbeidarpartiet var delte på midten. Sjå elles Kirkhusmo 1997:180ff.

Dei to kjernespora i den faglege stridenten då var sporsmålet om kva bynamn som var eldst, og om forma *-hjem* var dansk eller resultat av ei norsk lydutvikling, jf. Lockertsen 1996:82ff og 1997:45. Det blei skrivne mengder av bøker og hundrevis av artiklar om Nidaros eller Trondhjem/-heim var det eldste bynamnet. Mellom dei namnefaglege autoritetane argumenterte professor Didrik Arup Seip for Trondhjems-namnet, mens dosent Gustav Indrebø var for Nidaros-namnet. Mange andre fagfolk uttalte seg òg, men det var berre Gustav Indrebø som bygde drøftingane av bynamnet på Gerhard Schøning sitt handskrift, jf. Indrebø 1927:177, 1928:10f og 1930:71f. Det er særleg i Indrebø 1928 at han bruker Schøning, og då mest til å kaste lys over namnebyttet frå Nidaros til Trondhjem i perioden 1370 - 1537.

Nidaros er det eldste bynamnet.

Vi skal i det følgjande sjå på Schøning sine hovudresultat i OBN, gje nokre merknader under vegs og til slutt vurdere Schøning 1760 opp imot Seip og Indrebø 1930.

I OBN byrjar Schøning med å forklare korfor han ønskjer å skrivne ei byhistorie: Nidaros hadde vore fremst i rang mellom byane i Noreg og ein stor by i Norden. På p. 5 byrjar dei onomastiske (namnevitenskaplege) drøftingane av bynamnet. Hypotesen hans er at opphavleg hadde "Staden" namnet Nidaros, mens "Districtet" aleine hadde namnet "Thrundhiem". "Exempler og Beviser" finst "i Snese-Tal", hevdar Schøning. Han presenterer derfor først og fremst eksempel som viser kvalitativ forskjell i namnebruk og namnetyding (p. 6f).

Hovudkjelda til Schøning er ein variant av Oddur Snorrason si saga om Olav Tryggvason. Der heiter det at kong Olav kom "sudur til Thrundheims, hellt hann sudur til Nidaross" (p. 6). Ein slik namne-

presisjonen meiner Schøning kjem enda tydelegare fram i eit brev frå kong Erik Magnusson frå 1299 der han helsar alle dei som ser eller høyrer brevet hans "y Þrondheimi och y bønóm Nidaros", dvs. "i Trondheimen (Trøndelag) og i byen Nidaros" (p. 7). Schøning sluttar seg derfor til Absalon Beyer som hevda at Nidaros-namnet er eldre enn Trondheimsnamnet - som bynamn.

Vi skal sjå litt nærmare på sogene om Olav Tryggvason då det er opplysningane her som er grunnlaget for den vanlege oppfatninga av alderen på byen, og grunnen til at Trondheim feira 1000 år i 1997. I Oddr Snorrason Munk si saga om Olav Tryggvason utgjeven av Finnur Jonsson i 1932, heiter det tilsvarande: "helldu þeir in um Agða nes oc til Niðar oss. þar var nocquot þorp sett oc kaupstaðr" (Oddr Snorrason Munk 1932:122). Odd Munk si saga er nedskriven i siste halvdel av 1100-talet og dei bevarte handskriftene er såleis av dei eldste norrøne kjeldene vi har der bynamnet er brukt.

I saga om Olav Tryggvason hos Snorre Sturluson heiter det: "Siðan lét Oláfr konungr fara menn sína um öll fylki í *Þrændheimi*, mælti þá engi maðr í móti kristninni; var þá skírt þar alt fólk í *Þrændalögum*. 70. Oláfr kunungr fór liði sínu út til *Niðaróss*; þá lét hann reisa þar hús á Niðarbakka ok skipaði svá, at þar skylði vera kaupstaðr". (Snorri Sturluson 1911(1936):154, mine uthevingar) Omsett: "Sidan let Olav mennene sine fare omkring i alle fylke i *Trondheimen*, og ingen mann tala da imot kristendommen; alt folket vart døypt i *Trøndelag*. 70. Kong Olav for med hæren sin ut til *Nidaros*. Han let setje opp hus på bakken attmed Nidelva, og avgjorde at det skulle vere kjøpstad der." (Snorre 1990:176, mine uthevingar) Namnebruken viser tydeleg at Nidaros er byen, Trondheimen det geografiske området og Trøndelag det trøndske lovområdet.

Men byen skifta namn frå Nidaros til Thrundhiem (Trondhiem) og Schøning gjev følgjande drøfting av all "Vildfarelse" omkring dette spørsmålet. I Noreg heitte byen Nidaros og blei her ikkje kalla med distriktsnamnet før i 1380-åra (p. 7). Den eldste norske kjelda som Schøning presenterer med Thrundhiem som bynamn, er skriven i 1384 av kong Oluf Håkonson i eit brev skrive i Bergen (p. 8). Indrebø 1930 har eit større og meir detaljert oversyn over eksempel på namneovergangen, men nemner ikkje dette brevet. Derimot slår Indrebø òg fast at det er nettopp etter 1370-1380 at kongebrev tek til å nytte Trondheim som bynamn. Forklaringa er at svensken Henrik Henriksson då blei kanslar. Han braut skikken elles òg - namnebruken var berre ein del av brotet på tidlegare skikk i kanselliet (Indrebø 1930:35).

I utlandet hadde det "fra de ældste tider" vore vanleg å kalle byen med distriktsnamnet. Schøning slår fast at Adamus Bremensis (ca. 1075) kalla byen *Throndemonis*, *Throndempnis* eller *Throndemnis*. Saxo

Grammaticus (ca. 1150-1220) har ein tilsvarande namnebruk, og "den Romerske Pave" skriv *Civitas Trundensis* i fundasjonsbullen for erkebispesetet (1154). Norske skrivarar nyttar derimot "Nidrosia" om byen og "Throndenses eller Thrønder" om "de omkringboende" (p. 9). Utlendingar som sjølve har vore i byen, kallar òg byen "med sit rette Navn". Matheus Parisiensis nyttar derfor namnet *Nitharosia* (p. 10).

Dei norske sjølv, og særleg dei sønnafjells, har støtta opp under ein feil namnebruk på byen ved å bruke landsdelsnamnet når dei meinte landsdelen og byen til saman. Dersom nokon reiste til Nidaros, sa dei berre at dei reiste til Trondheimen (p. 10). Misoppfatningar av sogene har drege i same lei. Når det står der at kongen sat "i Prandheimi" om vinteren, så er det ein parallell til uttrykksmåtar som at kongen sat i Vik (p. 12). Byane heitte likevel ikkje anna enn Nidaros og Oslo.

Særleg danskane har kalla "Staden efter Provincen". Etter at dei var komne "i Mængde her ind i Landet, og deres Sprog efterhaanden toeg Overhaand", så byrja òg innbyggjarane i Nidaros sjølv å kalle byen med distriktsnamnet (p. 12). Namna Nidaros og Trondhiem blei i ein periode begge brukte som bynamn, men etter kvart dominerte Trondhiems-namnet meir og meir. Med reformasjonen 1537 forsvann erkebispesetet som lengst hadde halde oppe norsk måltradisjon - også den norske namnetradisjonen. Schøning slår fast at ein deretter "beholdt det gamle og rette Navn *Nidaros* allene i det Latinske" (p. 12).

I § 5 (p. 14) tek Schøning føre seg og avviser ei rad feiltolkingar av Nidaros-namnet. M. C. Volquartz og fleire forvekslar namneleddet "-os" med "-ås", jf. skrivemåten Nider-Aas. Dei trudde elva hadde fått namn av Byåsen. O. L. Rudbeck og Peder Claussøn Friis skriv *Nidaaeros* og trur namnet har med "den Nedre Flods Udløb" å gjere. Også Ludvig Holberg tek feil når han trur "ar" står for "Flod" og gjev tolkinga Nid + Flod + Os (p. 15). Med sin kunnskap i norrønt slår Schøning fast at "ar" i dette namnet "kun er en genitivi Endelse", og han viser til parallellar både i propriet "Bard" - "Bardar" og i appellativet "Vømb" - "Vambar" (p. 15).

Abrah. Gølnitz trudde det hadde funnest ei kyrkje i byen med namnet Rosa. Etter elva og kyrkja heitte derfor byen Nidrosia, men "gemenligen heder Byen Drunthaim", hevda Gølnitz. Schøning kallar dette eit "artig" innfall, for inga kyrkje i byen har hatt dette namnet (p. 16f). Derimot har byen hatt ei rose i våpnet sitt, og domkyrkja hadde eit rosevindaug i vestre gavl (p. 17). Munkane ønskte å finne ein "for [dem] anstændig Oprindelse" av namnet, derfor blei dei "Høytravende" i sine forklaringar. Dei såg på "det i Landet og blandt den gemene Mand overalt brugelige Sprog" som "alt for ringe og enfoldigt" (p. 18). Mistydingar og slik namnebruk mellom dei geistlege har ført til at både norske og utlendingar fekk "Griller i Hovedet" om ei rose som grunnlag for namnet Nidaros (p. 19). Schøning

avviser påstandar i eit handskrift frå om lag 1557 i Dei arnemagnæanske samlingane og hos Albertus Chrantzius 1583 om at Trondheim var det opphavlege bynamnet (p. 21 f). For sistnemnde sin del er noko av forklaringa at han bygger på namnebruken hos Adamus Bremensis.

Konklusjonen på drøftingane om tydinga av namnet Nidaros og "vor egen Mening herom, bestaaende med faae Ord", blir da at namnet er ei toledda samansetjing av elvenamnet Nid og os (p. 24). Byen ligg slik til at namnet høver med naturen, og namnet har si parallelle namnesamansetjing i dei danske bynamna Randers (Rand-ar-os) og Århus (Ar-os). Schøning finn dessutan støtte for si forklaring i skrivemåten "Nidar-os" i Knytlinga-saga (p. 25). Schøning jamfører deretter bruken av os-namn med bruken av vik-namn (p. 26).

Frå § 8 (p. 26) drøftar Schøning tolkingar av Trondheims-namnet. I samtida hans var det "gemenlige" (vanlege) bynamnet Thronthiem. På tysk var namneformene Druntheim, Thruntheim eller Trunten. Hos "de Gamle" skreiv dei Prandheimur, Prondhæim, Trondhem og Trondem, "paa hvilken Maade Navnet af Bønderne paa adskillige Steder i Norge endnu udtales, hos hvilke man ofte maa søge den rette Oprindelse til vore Ord og Navne" (p. 26). Schøning gjer med dette greie for den språkhistoriske *metoden* han nyttar. Språktilhøve representerte i norrøn skrift, samanlikna med utviklinga i dialektane, er den metoden som gjev oss dei sikraste kunnskapane om norsk indre språkhistorie. Denne lærdommen står fast den dag i dag. Gjennom heile handskriftet viser Schøning til skrivemåten hos "de Gamle", dvs. i dei norrøne kjeldene. Schøning gjer altså eksplisitt greie for denne metoden før han avviser andre sine feilaktige freistnader på å tyde Trondheims-namnet.

Thurius kalla byen etter ein italiensk by "Hydruntum", Iacobus Zieglerius trudde det opphavlege namnet var Truithaim dvs heimen for druidane, og at det i Nidaros hadde vore "den Høie Skole, hvorfra de [dvs. druidane] ere komne til Engelland, Frankrige og Tydskland". Dette og Rudbeck sitt tolkingsforslag "Thronens Hiem" er ikkje anna enn "Hierne-Spind", skriv Schøning (p. 27f).

Schøning slår først fast at "man har billig Aarsag til at holde de Navnes Oprindelse for mistænkelig" som blir forklarte med personar, t. d. at namnet "Norge" kom av namnet på ein kong Nor (p.30). Denne namneforklaringa finst i *Historia Norwegiæ*: "Norwegia igitur a quodam rege, qui Nor nuncupatus est, nomen obtinuerat" (Monumenta 1880:73). Omsett: "Norge har fått navn etter en konge som hette Nor" (Historia Norvegiae 1969:19) Denne forklaringa på landsnamnet finst òg i Flatey-boka, hos Are Frode og hos Snorre. Schøning hadde alt hevda at det var innbilling å tru at ein kong Røe hadde gjeve namnet på byen Roskilde (p. 3). Schøning vil likevel følgje "den enfoldigste Mening" om og "de Gamles" forklaring på

opphavet til Trondheimsnamnet. Han endar derfor ned på at namnet "Thrandheimur" er samansett av "*Thrander* eller *Thrond*, et Mands Navn" og "Ordet *Heim* eller *Hiem* (u), hvilket ligeledes baade har været og endnu er giengs blant os".

Schøning trur på "våre gamle Skribenter", men det er ikkje ei *ukritisk* tru. Han forsvarar namneforklaringa deira med å ikkje ville forkaste "alle saadane Oprindelser til Navne", særleg ikkje "naar ingen bedre gives, eller man har antagelige Beviser og gyldige Exempler af lige Beskaffenhed og Omstændighed for sig" (p. 29f). Når så både "alle vore gamle Skribenter" hevdar mannsnamnet Thronnd som forklaring, og det finst ei parallell forklaring i at namnet Gudbrandr ligg til grunn for namnet Gudbrandsdalen, så må Schøning konkludere med at det er både "naturligt og antageligt" at namnet "*Thrandheimur* har foranførte Oprindelse" (p. 29f). Schøning medgjev at "hvo denne *Thrond* har været (...) er det vel ei saa let at giøre rigtig og tilstrekkelig Rede derfor". Han var i alle fall ikkje den første som bygde i Trondheimen anten ein trur Thronnd var son av kong Nor eller soneson av sjølvaste Odin. Schøning meiner at Thronnd heller er den hovdingen som først la under seg dei åtte "Bøygder" (dvs. "fylka") som utgjorde Trondheimen. Schøning endar altså - trass i tvilen - ned på ei forklaring der han gjer ein mytisk person til ein historisk person, altså den feilen han blei så mykje kritisert for i ettertida.

Schøning viser til at heim-namn er brukte i andre land i Norden og i Tyskland og England. Han peikar på språkendingar som har ført til at namnet Sæheim er blitt til Sæm, og han hevdar at "Thronndhiem" med bokstavane "Th-" er rettaste skrivemåten, for "de Gamle" skreiv bokstaven "Þ" her (p. 29f).

Meir sannsynlege hypotesar om namneopphavet kom på byrjinga av 1900-talet, og i dag er det konsensus om andre tydingar av namnet Trondheim. *Norsk stadnamnleksikon* (1997:463) forklarar namnet med at "førsteleddet må vera stamme- eller folkenamnet *trønder*, gno *þrændr* (fleirt.). Gno. *þrændr* skal ein truleg oppfatte som presens partisipp av gno. *þroásk* vb 'vakse'. Folkenamnet tyder kanskje 'dei sterke, fruktbare'. Den "trivelege heimen" og den "trøndske heimen" var dei vanlege namneforklaringane først i dette hundreåret. (Falk og Hægstad 1918:6, og Seip 1930:3ff).

Schøning avsluttar drøftingane om Trondheims-namnet med å forklare "Thronndheims-Minne" som munningen av Trondheimsfjorden og ikkje eit anna namn på utløpet av Nidelva, slik det var blitt hevda. Namnet Trondheim hadde dessutan vore brukt om *alt* landet nordafjells. (Først i 1804 blei Tromsø Stift skilt ut frå Thronndhiems Stift.) "*Thronndhiems Stift*" hadde før og kort etter reformasjonen òg heitt "*Thronndhiems Erke-*

biskopsdømme". Kong Erik Magnusson kalla det elles i eit brev frå 1283 "*Erkebiskopsdømme i Nidarosi*" (p. 35).

Til slutt nemner Schøning at "vor Bye i de ældre Tider og ofte blev kaldet *Kaupanger*, eller *Kaupanger i Þrandheimi*". Men Kaupang var "et almindeligt Navn, som gaves enhver Bye, bemerkende det samme, som vi nu kalder *Kiøbstæd*" (p. 36). Kaupangr var altså eit appellativ - ikkje eit proprium.

Slik sluttar den første vitskaplege utgreiinga om bynamna Nidaros og Trondheim. Med unntak av tesen om mannsnamnet Trond som tyding av første leddet i landskapsnamnet vil eg hevde at hovudresultata hos Schøning framleis står fast.

Gerhard Schøning versus Didrik Arup Seip

Schøning har rett i at Nidaros er det eldste bynamnet i norrøne kjelder, og Kaupang er eit appellativ (samnamn), ikkje eit proprium (særnamn). Det finst rett nok namneformer på Nidaros by i utlandet på 1000- og 1100-talet som er avleidde av det norrøne landskapsnamnet Þrándheimr. Det finst berre ei handfull skriftlege kjelder frå før 1150, og dei gjev ikkje grunnlag for å hevde at byen først heitte Trondheim og så skifta namn til Nidaros. Det eldste utanlandske belegget på bynamnet Nidaros står i handskriftet *Codex Ashburnham nr. 1554* som finst i Firenze, og som har ei bispeliste frå 1120-åra. Bispelista skriv seg frå den tida då erkebispesetet i Lund blei skipa, dvs. år 1104. Denne lista var ikkje kjend på Schøning si tid, berre fundasjonsbullen for erkebispesetet. I Vatikan-arkivet står bynamnet Nidrosia i den viktige bispestadlista *Cencius Camerarius* frå året 1192. Desse kjeldene er komne inn i debatten lenge etter Schøning si tid, men dei peikar i same lei og stør opp under forklaringane hans. Det er dokumentert at frå slutten av 1100-talet var bynamnet Nidros(ia) einerådande i latin over heile Europa. Den namnetradisjonen er aldri blitt broten i latin.

Seip 1930 hevda at namnet Nidaros vart sett på byen av kyrkja i 1170-åra, og meinte at namnebruken hos Adamus Bremensis frå 1070-talet dokumenterer at det opphavlege bynamnet var Trondheim/(-hjem). Seip blei imøtegått av både Indrebø og Kolsrud som viste til at Adam av Bremen i grunnen tok feil i det meste han skreiv om nordleg norsk geografi. Schøning forklarar nettopp mistydinga av bynamnet i tyske og danske kjelder med denne opphavlege feilen hos Adamus. Saxo Grammaticus (p. 9) fører *derfor* denne feilen vidare, Albertus Chrantzius (p. 22) trur *derfor* i 1583 at Nidaros før hadde heitt Trondennis, og Iacobus Zieglerus (p. 27, fotnote 45) trur i 1532 *derfor* at Nidaros opphavleg hadde heitt Truithaim.

Adamus Bremensis hadde dessutan vore opphavet til så mange vrangforestillinger om Noreg at Gerhard Schøning gav denne karakteristikken av han: "En stor Sludrer og tildels Løgner" (Her sitert etter Bull 1916:158).

Seip 1930 hevda at det eldste bynamnet var Kaupang og at det namnet etter kvart som andre kaupangar voks fram, blei presisert til Trondheims-kaupangen. Kari Ellen Gade 1997 viser derimot at Seip tar feil av namnebruken i den viktige norrøne kjelda *Morkinnskina*. Det er ikkje rett at Kaupang har stått i dei eldste kjeldene og er blitt retta til Nidaros seinare. Forekomstar av Nidaros-namnet har stått der i dei opphavlege handskriftene, meiner ho. Kontekstane namna står i viser dessutan at Seip sin konklusjon om Nidaros som eit spesifikt kyrkjeleg namn, heller ikkje stemmer. Gade viser til at Trondheimsnamnet òg er brukt i tilsvarande kyrkjelege samanhengar som Nidaros-namnet er brukt i. Oluf Kolsrud (1930 og 1931) sin konklusjon i dette spørsmålet er dermed styrkt av Gade 1997; namnet *Trondheim* var eit utanlandsk, litterært og kyrkjeleg namn. Men alt hos Schøning er det slått fast at det er ein misforstått namnebruk ved erkebispesetet i Hamburg-Bremen og i Roma som er opphavet til at Trondheims-namnet blir brukt om byen. Schøning kjende vel til *Morkinskinna*. Saman med Snorre og Theodoricus er Morkinskinna hovudkjeldene som han ausar av i Suhm og Schøning 1757. I OBN viser han ikkje til Morkinskinna, men tidfestinga viser at han har lese verket før han skreiv OBN.

Seip derimot, går nettopp i den fella som Schøning åtvarar imot p. 10f, og tolkar Trondheim som bynamn når det er meint landsdelen eller landsdelen irekna byen. Det same gjorde Henrik Mathiesen 1918, mens Theodor Petersen 1927 hevdar at det i kongesogene neppe er mogleg "at sette fingeren på et eneste sted, hvor sagaen *bevisst* har brukt *Trondheim* om kaupangen. Men mange er de tilfeller, hvor der kun ligger en hårsbredd mellem landskapsnavnet og bynavnet, eller hvor det ene tilsynelatende helt dekker det andre" (Petersen 1927:11). Petersen gjekk derimot seinare vekk frå dette standpunktet og over til synspunkta hos Seip 1930. Han hevda at Trondhjem/-heim var eit eldre bynamn enn Nidaros, og at Kaupang var det aller eldste. Alt 170 år før Didrik Arup Seip hadde Gerhard Schøning avvist desse påstandane. Det hadde Schøning gjort med eit verk som - i motsetnad til Seip - både samanliknar og relativiserer kjeldene. Det må reknast som eit av dei første humanistiske/filologiske vitskapsverk i Danmark-Noreg.

Merknader til handskriftet.

Pagineringa i marginen følgjer sidene i handskriftet OBN. Fotnotetilvisingane hos Schønning er gjorde med bokstavar. Her er det sett inn tal i tillegg til bokstavane for å lette oversynet.

Vi har her ikkje gjort nokon systematisk studie av "norvagismar" i Schønning's dansk. Skriftmålet er stort sett innafor vanleg dansk skriftnormal før 1770-åra. Når han skriv "har" for "haver", var han ikkje aleine om å skrive slik i Danmark-Noreg. I OBN nyttar han konsekvent kortforma "har" i eigen tekst, mens sitat eller sitatliknande utdrag på p. 7, 20, 21, 22, 24 og 28 har forma "haver". I fotnote 59(h) p. 35 finn vi òg kortforma "taer" for "tager". Ei ordform som "Bøygd" (p. 32) og "Bøigdelav" (p. 33) - for bygd og bygdelag - er det mest sannsynleg å forklare som særeige trøndsk mål. Former med diftongen -øy- finst i trøndske målføre den dag i dag.

I OBN er det mange understrekingar. Det er ikkje visst at alle er laga av Schønning, men alle er tekne med her.

P. 1. I fotnote 1(a), linje 3 er [nin] i Bygninger sett inn. I OBN er det hol i papiret på denne staden. Det same gjeld "[Men]", same stad, siste linje og "[Bre]vet" på p. 6, fotnote 10(k).

P. 2. Mellom p. 2 og 3. i originalmanuskriptet ligg det teikningar med påskrifta "Grundtegning over Østraat-Gaard". Dei er ikkje tekne med her.

P. 4. I fotnote 4(d) er ordet "[været]" sett inn. Det er mest truleg berre utegløymt i OBN. I OBNK er "været" sett inn, men utan merknad.

P. 5. "NB" (i marginen p. 5) er kanskje ikkje Schønning's eige.

P. 13. "paa Svenske Riim (...) uretteligen Nædiroos eller Nædiroos" I handskriftet er æ-grafemet skrive som a med ein e like over a-en.

P. 16. Boka Schønning viser til i fotnote 32(*) er Helduadero, Nicolao 1624. På den tilviste side 12 hos Helduadero heiter det: Daß vierdte Königliche Schloß ist *Nidrosia* von dem Fluß *Nidero* und *Rosa*, oder einer Rosen also genennet / welches der Name einer Kirche ist: Sein gemeiner Name ist Trundthheim/ hieß vor Zeiten *Trondon*, war dieses gantzen Landes fürnemdste Hauptstadt / ist aber numehr gering worden / in welcher doch vor vielen Jahren die Ertzbischoffe ihren Sitz gehabt / so lange sie bei Bapst: Catholischer Religion geblieben." OBNK har utelatt tilvisinga. Ho er svært vanskeleg å tyde i originalhandskriftet.

P. 19. Det er to "NB" i marginen, og dei ser ikkje ut til å vere skrivne av Schønning. Av trykjetekniske grunnar er berre eit NB med her.

P. 21. "Ar: Magnæi MSSter" tyder Arni Magnússons manuskript.

P. 24. Peder Claussøn Friis voks opp i Audnedal der faren var sokneprest. Dansk skrivemåte for Audnedal var Undal.

P. 35. "Upplónd, Thrandheimur, Halogaland Finmórk" Teikna her tilsvarar om lag handskriftsgrafemet, og er markering av omlydte former, jf. ö i islandsk og "o med kvist" i standard norrønt.

OBNK er ei avskrift med mange diskrepansar i høve til originalmanuskriptet OBN. For det første manglar det understrekingar gjennom heile dokumentet. Her må vi likevel vere opne for at nokre av understrekingane i OBN kan vere laga etter at OBNK var skriven av. Avskrifta er verken datert eller signert. Avskrivaren har fleire stader løyst problemet med å tyde skrifta med å berre skrive "etc." eller rett og slett ved å utelate setningsdelar. "Rettingar" av typen "iden Tilfælde" (OBNK, p. 12) til "i dette Tilfælde" finst det òg. Avskrifta er altså ikkje heilt etterretteleg.

1.

Gerhard Schøning:
Cap: 1ste
Om Byens Navne; deres Oprind-
else og Bemerkelse.

§. 1. Throndhien, eller som de Gamle i Almindelighed kaldte den, Nidaros, hvilket og er Byens rette og egentlige Navn, har uden al Tvil været en af de ældste, mægtigste og navnkundigste Stæder, ei allene her i Norge, men end og i hele Norden. At den her i Riget har været det, sær i Henseende til de tvende sidste Poster, kan best sees af det efterfølgende; ligesom det og i sig selv er en Sag, der let kan tilstaaes og begribes, naar man kun betænker, at den i gamle Dage var Rigets Hovet-Stad, at Kongerne havde der deres ordentlig Residence, saavel som de da værende Erkebisper, og at her i Throndhien var den Tid Landets og Rigets fornemste Størke: Hvorover man og finder, at i de ældre Tider har den gjerne havt Rangen blandt de andre Nordske Stæder, hvorpaa man blandt andre har Exempel i det Brev, ved hvilket de Nordske fornemste Stæder Aar 1344 antaer og erkiender Hakon Magnusson (a)¹ for deres Konge,

2. hvor Nidaros staaer først i Ordenen, siden Bergen, derefter Opslo; og endelig Tunsberg. Men hvad Byens Alder angaaer; saa negter jeg vel ikke, at der jo her i Norden baade har været og endnu ere adskillige Steder, hvilke i Henseende til Navnet, har været bekjendte førend vor Stad blev det, saasom Tunsberg og Stenkiær i

---

¹(a) See Th. Torfæi Histor: Norveg: Par: 4 p: 476. Auctor til den saa kaldede Norvegia Religiosa berømmer Staden Throndhien dens Domkirke og andre Byg[nin]ger, i følgende artige Vers saaledes: "Den Tid Reisen mellem os ydermere Skilsmis gjorde, Og ei mange Dage mig loed hen i den Stad antvorde hvor vor Nid og Lychis Speil, Tiger Floden ei ulig, Giennem Trønders flade Enge ned i Haffnen suinger sig. Hos den Mur, hvis lige nu andre rige Lande ei haffve; Hos de gamle Førsters Been, de som lagdes der i Graffve, De som der i deris Tide sade paa Regenter Stoel, Høyt i Nor-Mænds Konge-Sale, i det gamle Konge-Bol. Som i Bygning, Krig og Mod ingen Stæder vilde vige [Men] saa vel som andre nu veed af Lyckens Spil at sige etc:"

Norge, Ribe, Odense, Leire, Roschild og Lund i Danmark; Sigtuna og Bircen, Scara og Upsala, samt Visby i Sverrig. Men om de fleste af dem har været virkelige Kiøbstæder, førend vor Bye blev det, Aar 996, og om saadant med nogen Vished kan siges? det bliver et andet Spørmaal, naar man undtager Tunsberg, Visby og maaskee et Par andre: Thi at sidst benævnte har, førend Throndhie blev giort til Kiøbstæd, været Steder, hvorfra og hvorpaa der er drevet Handel og Skibsfart saa vel af indenlandske, som fremmede, kan nok godtgiøres; men at de fleste andre, og iblandt dem i sær Roschild og Upsala har i de ældre Tider, førend og noget efter de bleve giorte til Bispe-Sæder, været andet, end Gaarder, Landsbyer, Offer-Steder, eller Konge-Gaarder,

3. med endeel andre Huse hos, ligesom Mære her inde i Sparboen, Hlade det gamle Konge- og Greve-Sæde her ved Byen, og Throndhie selv var, førend den bemeldte Aar først blev giort til Kiøbstæd, er noget, som man har største Aarsag at tvile paa (b)², uagtet hvor gammel endeel af de Svenske end ville gjøre deres Upsala (c)³, og at Saxo Grammaticus vil bilde os ind, at Roschild er anlagt og har faaet sit Navn af Kong Røe, som skal have levet i de neste Seculi, efter Christi Fødsel.

§. 2. Men dette, som vor Sag kun lidet vedkommende, ville vi lade staae ved sit Værd og allene erindre, at hvis Throndhie udi Ælde ei har overgaaet sidstbemeldte Stæder, hvilke ogsaa, hver i sit Rige, har været Hovet-Stæder her i Norden, saa har den dog betaget, eller giort dem Rangen stridig, i mange andre Omstændigheder, saasom i Henseende til St. Olufs store Navn og Rygte, hvoraf den var blevet bekjendt og anset over den hele Christne Verden, end og længe førend hine Lande finge deres Helgene, hvilke

---

²(b) I det mindste tilstaaer den Svenske Skribent Ericus Olai, som og er den ældste Historie-Skriver, de Svenske har at Stedet længe har hedt Upsal, førend nogen Stad der blev anlagt. See Scheferi Upsalia Cap. 2. pag. 11.

³(c) Da de veed at fortælle os, at den er opbyggt 246 Aar efter Syndfloden, før Abrahams Tider. Saa nøie har de regnet det ud! Men paa hvilken Grund, vil blive vanskeligt at udfinde: Da Adamus Bremensis, som levede i det 11te Seculo efter Christi Fødsel uden Tvil er den første af de Skribenter, vi endnu haver, som taler om den; og det endda ikke, som om en Stad, men kalder den saa slet hen Upsal. See Shefferi Upsalia pag. 14.

4 ogsaa langt fra ei komme i saa stort Udraab, som denne Nordske Martyr (d)⁴; i Henseende til de mangfoldige Valfarter, som derover bleve giorte fra alle Kanter til de her værende hellige Steder og St. Oluf, og de Rigdomme, hvilke derved bleve trukne her ind i Landet, og vare saa store, at de end og opvakte Misundelse hos vore Naboer (e)⁵; i Henseende til den Magt og Velstand, som vor Bye derover kom udi (f)⁶, og kan, foruden af andre Tinge noksom skiønnes allene af dens mange Kirker og Klostere, hvilke en vis Skribent regner for at have været ved 50 i Tallet (g)⁷; og endelig i Henseende til dens overmaade prægtige Domkirke, hvilken i sin Velmagt ei allene langt overgik alle andre Bygninger her i Norden, men og som fremmede selv maae tilstaae, næsten over hele Europa. Saa at alt dette, foruden meget andet, noksom viser, hvor stort Fortrin denne Bye har havt fremfor de andre her i Norden, og at, om nogen af dem fortæner at beskrives, det da visselig er denne, hvilken dog har havt det Vanheld frem for andre, at ingen har taget sig saadan Forretning for Alvor an,

-
- ⁴ d) See herom det Danske Magasin Tom: 3. pag: 5., hvor det saa heder: Dette maae vi dog erindre, at som Kong Oluf haver [været] en af de første, saa har han og noget nær været den ypperste Helgen i hele Norden, og der er vel ingen af alle de Danske, Norske og Svenske Helgene, til hvis Hvile-Sted der forudm ere skeete saa utallige kostbare Pilegrims Reiser fra alle Lande, som til St. Olufs Grav, i Trundhiems Domkirke, hvilken og derved har samlet en utrolig Skat og Rigdom, og var en af de prægtigste og største Kirker i hele Christenheden. See og Pontoppidans Annal. Eccles: Dan: Tom: 1. pag: 182.
- ⁵(e) Jeg mener de Svenske, hvilke indtil Aar 1312 eller 1313 havde ydet en aarlig Skat til Thronthiems Domkirke, kaldet St. Olufs Skat, men som det da af Øvrigheden blev forbudet derefter at føre ud af Riget.
- ⁶(f) Allerede i den Thronthiemske Monkes Theodorici Monachi Tid var den hele Rigets Hovet-Stad, og en meget anseelig Bye, som disse hans Ord viser: Nunc Caput est (Nidrosia) totius regni, non solum Metropolitana Sede, verum etiam reliquiis beatissimi Olau Martyris honorabiliter sublimata ciuitas. See hans Historia Regum qvorundam Norvegiæ pag: 18.
- ⁷(g) M: Absolon Beyer i hans Mst: om Norge. See Eduard Eduardsens Bergens Beskrivelse Mst: Part: 1. Lib: 4. Cap: 19.

ei heller efterladt os nogen ret Samling og Udkast dertil. Paa hvilken betydelige Mangel jeg ved nærværende Skrivt vil søge, efter Formue, at raade Bod, ved at bringe i Orden og udgive hvad jeg dertil har kundet samle; hvorpaa vi skal gjøre en Begyndelse med at undersøge Oprindelsen til de Navne, som denne Bye har faaet saavel i de ældre, som i de senere Tider.

§. 3. Jeg siger med Forsæt: saa vel, de ældre, som senere Tider: Thi endskiønt Staden nu overalt, saa vel af fremmede, som Indbyggerne selv, kaldes Thronthiem, saa er dog dette et Navn, som hverken dens første Stifter have

6. givet den, ei eller har været antaget af de ældste Indbyggere, eller brugt af vore gamle indenlandske Skribenter, som alle med hinanden stedse har kaldet Staden Nidaros, men Stiftet, eller rettere Districtet, i hvilket den ligger, Thronthiem, eller som de Gamle skreve det, Prandheimur og Prondhem. Exempler og Beviser herpaa kunde anføres i Snese-Tal, men vi ville lade os nøie med nogen faae; hvoriblandt det første skal tages af Olaf Tryggvasons Saga, eller Kong Oluf Tryggesøns Historie paa Islandsk, hvor det saa heder (h)⁸: Kvam Olafr Kongr Lidi sino um haustit sudur til Thrundheims, hellt hann sudur til Nidaross, enn bio thar til Vetursetu. d: er: Kong Oluf kom med sin Krigshær om Høsten sør til Thronthiem, og drog sør til Nidaross, og lavede sig til at være der Vinteren over. Og paa et andet Sted i bemeldte Saga heder det (i)⁹: at Thorvaldr kom af Havet ind til Thronthiem, og lagde ind til Nidaros. Hvor man seer at der udtrykkelig gøres Forskiel imellem Thronthiem og Nidaros; hvilket samme endnu tydeligere skeer i et af kong Erich Magnussons Breve (k)¹⁰, af Aar 1299 omtrent, hvorved han giver
7. Kanikerne i Thronthiem Frihed paa 6 Svenne at have til deres Bordhold i Communitet, og som begynder med disse Ord: Allom mannom theim sem thetta breff sea edha høyra y Prondeimi och y bønom Nidaros etc. #¹¹ Saa at bemeldte Absolon Beyer har derfor

---

⁸(h) Edit: Schalholt: Part: 2. pag: 134.

⁹(i) Loc: sit: pag: 36.

¹⁰(k) [Bre]vet er paa gammelt Nordsk, og staaer i min Beskrivelse over Thronthiems Domkirke.

¹¹(#) Hertil kan legges hvad der staaer i Kroka-Refs-Saga, at Refs kom til Kaupbæiar i Nidarose, eller Kiøbstaden i Nidaros.

rigtigt nok indseet Sagen, naar han i foranførte haandskrevet Tractat om Norge saa siger: Saa er Nidaros et eldre Navn, end Thrundhiem (forstaae, naar det bruges om Byen) hvilket som haver sit Navn af en Jarl eller Adelsmand, som først haver bygt paa denne Platz.

§. 4. Men nu maatte man gierne vide, hvad der da kan have været Aarsag til saadan Forandring eller Vildfarelse i Navnet, og først givet Anledning dertil? Hvortil kan svares: At da jeg neppe troer, at nogen skal kunne vise mig, at Staden af de Nordske selv er kaldet Thrundhiem, førend ved og efter de tre Nordiske Rigers Forening, men de udenlandske Skribenter derimod har fra de ældste Tider intet andet Navn vidst at give den, end just bemeldte, efter

8. Landet, saa bliver det vel en klar Sag, at fremmede, særdeles de Danske, har først indført den Skik, at kalde Byen Thrundhiem, og efter dem, de Nordske og Indbyggerne selv efterhaanden vænt sig dertil: Thi ligesom jeg paa den ene Side endnu intet ældere Sted har forefundet, hvor Byen af de Nordske selv kaldes Thrundhiem eller Thrundhiem, end i Kong Oluf Hakonsson, som da allerede var Konge i Danmark, hans Forordning angaaende Kjøbstæderne norden for Statt, udstedt i Bergen, i hans Riges fjerde Aar, og dernest i et Brev, udgivet her i Byen Aar 1426,(1)¹² hvor der staaer Raadhmen i Trondeim, Stutzgaarden i Trondeime, og thetta breff gort i Trondeime; samt videre i et andet af 1430, angaaende Michels Korn at betale til Domkirken i Trondeime (m)¹³, og ligeledes i et Testamente af Aar 1440, hvor der ogsaa tales om Domkirken i Trondem (n)¹⁴, mange andre at forbigaae; Saa finder jeg derimod

---

¹²(l) Det er skrevet paa gammelt Nordsk, og staaer i min Beskrivelse over Domkirken.

¹³(m) Brevet er paa Nordsk, udgivet af Iffuar Stalafson Ombudsmand i Sparbo, og nogle andre, i Turffve i Wærene Sokn.

¹⁴(n) Testamentet er af Winaldr Steinfofinsson Kanick i Nidros, skrevet i Trondem. Hvorved det er at merke; at saa vel i dette, som andre Breve af de Tider bruges ofte begge Navne Nidros og Trondem om hinanden, end og i samme Brev, saasom i foranførte af 1430, hvor der nævnes Aslak Erkebisp i Nidroos; og siden Domkirken i Throndeima; i det af 1427, hvor Kanikerne her i Byen kaldes Koorsbrødhra i Nidharoos; og i et andet af 1434, nemlig Arvid Ingelssons Testamente, hvilket, melder om Radzmann i Throndem, men siges at være skrevet i Nidroos. Ligesom man og finder Navnet Nidaros brugt for sig selv allene,

- paa den anden Side, at Adamus Bremensis, nesten den ældste blandt fremmede
9. Skribenter, hos hvilke man har en nogenledes udførlig Efterretning om vor Norden, og som levede i det 11te Seculo, altsaa kort efter at Staden Nidaros var anlagt, bestandig kalder den Throndeemonis, Throndeempnis eller Throndemnis, som naar han om Kong Oluf den Hellige bruger disse Ord (o)¹⁵: Igitur Olaph Rex et Martyr tali fine consummatus est, corpus ejus in Ciuitate Magna Regni sui, qvæ Throndeemonis dicitur, cum decenti est honore tumulatus. Det samme gjør ogsaa Saxo Grammaticus, den ældste Danske Skribent, kaldende Staden ikke Nidaros, men Throndhiem, saavel som og den Romerske Pave i sin Bulle, hvorved han stadfæster den første Throndhiemske Erkebisp i hans nye Værdighed, og hvori Staden heder Civitas Trundensis (p)¹⁶. Da derimod en af vore egne Skribenter, som levede omtrent ved samme Tider, jeg mener forbemeldte Theodoricus Monachus, kalder den Nidrosia (q)¹⁷, men de omkringboende Folk Throndenses eller Thrønder; hvilket og alle de andre gamle gjøre, som enten skriver om den,
10. eller ved Leilighed nævner den, end ogsaa den Engelske Skribent Matth: Paris, hvilken kalder Byen med sit rette Navn Nitharosia af den Aarsag, som venteligt er, fordi han havde selv været her i Throndhiem, og der lært det. Imidlertid er det dog vel ikke frit, at jo de Nordske selv dels i daglig Tale, dels ved deres Skrifter, har givet de fremmede en Slags Anledning til saadan Vildfarelse, særdeles de Søndensfieldske, ved at bruge Navnet Throndhiem, som ældre end det

---

end og længe efterat Hine kom paa Bane, som i Kong Carl Knutsons Brev, givet Kanikerne her i Byen Aar 1449, hvor Staden overalt kaldes Nidaros, samt andre Steder, særdeles naar der tales om Canikerne eller Domkirken, hvilken og i Erkebisp Walkendorphs Brev af 1514 for sig allene kaldes Nidros. -

- ¹⁵(o) See hans Histor: Eccles: pag: 23 ap: Lindenbrog: in Scriptor: Rerum Septentrionali. Hvilke Ord Annalista Saxo in Eccardi Corp: Histor: Medii Ævi Tom: 1 col: 491 og andre efter ham har udskrevet.
- ¹⁶(p) See Pontoppidans Annal: Eccles: Dan: Tom: 1. pag: 381.
- ¹⁷(q) Naar han siger in Histor: Reg: Norveg: pag: 39. Throndenses autem audito adventu Regis (Olai S:) convenerunt in Nidrosiensem civitatem, quasi vir unus.

- andet, for Landet og Byen tilsammen, og sige f: e: at den eller den, som agtede sig til Staden Nidaros, reiste nord til Throndhieim, menede Landet, som Staden laae i, tillige med Byen selv. Hvilke slags Talemaader man finder brugte paa adskillige Steder. Saasom naar Theodoricus Monachus (r)¹⁸ siger om Kong Oluf den Hellige, da han agtede at fare til Nidaros at han samlede sammen de Folk, han kunde faae paa Upland, og hastede dermed til Throndheim. Og naar det heder i Olaf Tryggvasons Saga (t)¹⁹, at denne
- 11 Konge (som nylig havde anlagt Staden Nidaros, og blev der siden Vinteren over) helligholdte Jule-Høitiden med stor Stats, og sad eller opholdte sig i Brandheimi. Hvoraf det skulde synes, ligesom Staden selv af ham kaldes Throndhieim, da det just var i den, at Kongen den Vinter over opholdt sig, som Auctor her omtaler; Men at saadant ei har været hans Mening, kan noksom sees af hans egne Ord, og de Steder, vi tilforn har anført (u)²⁰, hvor han udtrækkelig gjør Forskiel imellem Landet Throndhieim og Staden Nidaros. Saa at hans Ord derover ingen anden Forklaring kan taale, end at den Part af Norge, hvori Kongen den Vinter over opholdt sig, og hvor han helligholdte Julen, hvilken Omstændighed vore gamle Skribenter gierne nøie har antegnet, var Throndhieim: Thi eftersom de gamle Konger her i Riget ei havde nogen vis og bestandig Residentz, men droge om i Riget fra et Sted til et andet; saa vare dem tilegnede i hver Provintz visse Gaarder, paa hvilke de opholdte sig, saa længe de vare der i Eggen, nu paa een og paa en anden, indtil Turen var gaaet om. Og er det derfor at vore gamle Skribenter, naar de skal til-
12. kiendegive, hvor Kongerne, den og den Vinter, Sommer eller Aar igiennem, opholdte sig, ei nævner Gaarderne, eller hvert Sted i sær, som vilde blive for vidløftigt, men allene Provincen, saasom at Kongen var den Vinter eller Sommer over paa Møre, paa Hordeland, paa Upland, i Vigen, og saa videre, Denne Maade at udlade sig paa har da vor Skribent paa dette Sted, og andre i daglig Tale, ogsaa iden Tilfælde, naar der skulde tales om Staden Nidaros i Sær, betient sig af, og ladet det være nok med at nævne Provincen Throndhieim, uden at navngive Stedet eller Byen. Af hvilke og andre saadanne Talemaader de fremmede da, særdeles de Danske, har taget Anledning at kalde Staden efter Provincen, den laae udi, Throndhieim;

---

¹⁸(r) Loc: reclus citato pag: 39.

¹⁹(t) Part 2. pag: 134.

²⁰(u) See den 3die §.

Og da Navnet først var kommet i Gang blandt dem, de Danske, efter de tre Nordiske Rigers Forening, komme i Mængde her ind i Landet, og deres Sprog efterhaanden toeg Overhaand, saa vennede ogsaa Indbyggerne sig selv til Navnet, og beholdte det gamle og rette Navn Nidaros allene i det Latinske, saa at vores Stad nu he-

13. der paa Dansk og andre giengse Sprog, efter Landet Throndhjem, men paa latin Nidrosia eller Nidarosia.

§. 5. At vi da skal komme nærmere til det sidste, som Stadens første og ældste Navn, nemlig Nidaros, hvilket og i de ældre Tider findes skrevet Nideross (v)²¹, Nidroos (x)²², Nidross (y)²³, og for Korthedens skyld, Nidare, Nidra og Nidre (z)²⁴, men i St. Olafs Saga paa Svenske Riim (a)²⁵ uretteligen Nædiroos eller Nædiroos; Saa har vi om samme, og dets egentlige Oprindelse, at erindre 1 At dette Navn ingeniunde vil sige saa meget som Nider-Aas eller Nider-Elvens Aas; ligesom Staden skulde have faaet det af den, ei langt derfra beliggende Bierg-Aas, hvilken af os nu gemenligen kaldes Bye-Aasen, men af de Gamle Gaularaas. Af hvilken Mening M: C. Volquartz iblandt andre, har været, som i hans Samling af Liig-Vers, kaldet Liigbaar, derom saa taler (b)²⁶: Af den Elv Nieder, som flyder ud af en Aas udi Throndhjem, kaldes Byen Nieder-Aas, unde Nidrosia: Thi for det første ligger Staden ikke

14. ved eller paa denne Aas, saa man ikke kan see, hvorfor de Gamle skulde have faldet paa at give den Navn deraf, heller end af de nærmere og mellembeliggende Skove, Bierge og Dale, hvoraf de kunde have havt samme og end større Anledning at kalde Byen Nidar-Skov, Nidar-Bierg, eller Nidar-Dal, som at kalde den Nidar-Aas af bemeldte Bierg-Ryg, og for det andet, skrives Ordet Aas, saa

---

²¹(v) Som i Kong Hakon Magnussens Beskiermelse-Brev, givet Aar 1309 Kanikerne her i Byen, som der kaldes Koorsbrødra i Nidra.

²²(x) I det brev af 1440, anført i §. 4 Not: (n); og fleresteds.

²³(y) Som i Kong Hakon Magnussons Brev af 1311 paa en Almenning, givet Kanikerne

²⁴(z) Som og gjerne bruges, føiede til andre Ord, som Nidare- eller Nidre-Domkirken

²⁵(a) Udgivet af Hadosph. pag: 28.

²⁶(b) Pag: 52.

- vel af de Gamle, hvilket fornemmelig bør iagttages, som af de nyere, med et dobbelt A og ikke O. Skulde altsaa Navnet Nidaros have den Oprindelse, som nylig er anført, saa burde de Gamle have skrevet Nideraass, hvilket man dog aldrig finder dem at have giort. Hvortil endnu kommer, at og andre Stæder, hos hvilke dog ei findes saadan Aas, som her, har af de gamle Skribenter faaet samme Endelse i deres Navne, som Nidaros, for Exempel Randaros nu Randers, Aros nu Aarhus i Jylland, og andre; saa at vor Bye derfor har ligesaa lidt faaet sit Navn af nogen Aas, som de. For det 2det, maae, i Henseende til bemeldte Navns Udspring og Bemærkelse, ogsaa iagt-
15. tages, at de, som mener, at det er sammentrekket, og at det egentlig burde hede Nidar-ar-os, det er den Nedre-Flods Udløb, som den bekjendte Ol: Rudbeck gietter (c)²⁷, eller Nidaaeros, det er Nid-Aaens Udløb, som Peder Claussen vil have det (d)²⁸, og vor berømte Baron Holberg mener (e)²⁹, saa at Navnet skulde være sammensat af Nid, som er Aaens Navn, ar en Flod, og os, et Udløb, at de, siger jeg, vel kommer Sagen langt nærmere, men setter enten urettelig ar ind imellem, som ikke behøves, eller gjør det til et særdeles Ord, da det dog er her kun en genitivi Endelse, efter vort gamle Nordske Sprog, at Ordet Nid, som i genitivo faaer Nidar, ligesom Bard faaer Bardar, Vømb Vambar, og saa videre. For det (3die) kan man allermindest antage deres Mening for rigtig, som gjøre sig de Tanker, at denne Stad har faaet sit Navn Nidaros af Floden Nid, og den fornemste Kirke i Byen, som skulde hede Rosa; af hvilke

---

²⁷(c) See hans Atlantica Tom: 2. pag: 122.

²⁸(d) I hans Norges Beskrivelse pag: 76. 8no naar det saa heder: Oluff Tryggesen loed først fundere og bygge Staden hos den store Aae Nid, der som før stoed en Bonde Gaard Nidaarnes, det er Nidaais Næs, og blev derfor kaldet Nidaaer Oos (det er Nidaais Oos) og siden Nidaros af samme Aae Nid og Osen.

²⁹(e) I hans Danmarks og Norges Beskrivelse pag: 615, hvor han saa siger: Nidrosia eller Trundhiem har sit Navn af den Flod Nid eller Nidaa, og af dens Udløb, som de Norske udi gamle Dage kaldte Aaos, saa at Staden af Aaen og dens Udløb, hvorved den er situered, er bleven kaldet Nid-aaes-Aaos, contracte Nidroas, og paa latin Nidrosia.

16. man seer at Abrah: Gølnitz (f)³⁰ blandt andre har været, naar han siger: At Nidrosia saa kaldes af Floden Nidaro og Rosa, som er Templets eller Kirkens Navn. Men gemenligen heder Byen Drunthaim. Hvilket artige Indfald han uden Tvil har taget, tillige med hele Resten af Munsteri Cosmographie (g)³¹, hvor der tales om Throndhien saaledes: Det fjerde Slot er Nidrosia, af Nidero Floden og Rosa, hvilket er Kirkens Navn, saa kaldet, gemenligen Trondhemia, beliggende midt i Kongeriget, og har tilforn været hele Norges Hovet-Stad, og Erkebispens Residence, men seer nu, efterat dette Kongerige er gjort til en Provintz, ud som en Landsbye. Dog findes der endnu Cathedral-Kirken, som er et stort Bevis paa de Gamles Pragt og Magnificence, hvis lige, i Henseende til Bygningens Storhed og de Kunstig udhugne Stene, man neppe skal finde i den hele Christne Verden; Hvilke hans Ord nesten alle de andre har udskrevet, som har villet fortælle os noget om denne Stad (*)³² Hvorhos det vel bliver upaa-
 17. tvileligt, at den Kirke, som disse gode Mænd her mener, og giver navn af Rosa, ingen anden kan være, end vor bekiendte Domkirke. Men da man aldrig finder, at denne Kirke har haft saadant Navn, ei eller nogen anden her i Byen; saa falder vel denne Mening om Oprindelsen til Navnet Nidaros bort af sig selv.

§. 6. Imidlertid kunde man dog have Aarsag at spørge: Hvad der vel kan have givet dem Anledning til at falde paa denne artige skjønt urigtige Tanke om Navnet Nidrosia, og hvoraf de har faaet at vide, at Domkirken heed Rosa? Hvilket ikke skal blive saa vanskeligt at komme efter, naar man betænker paa den ene Side, hvor stor Smag de gamle Munke har fundet i at spille med saadane Ord, og paa den anden, at vor Bye fra de ældste Tider af har ført en Rose i sit Vaaben, og at saadan en Rose ogsaa stoed udhugget i Domkirkens pregtige Vestre Gavl: Thi det er bekiendt, at de Tidens Geistlige pleiede at give deres

18. Kirker, Klostere og andre Steder, som vare dem magtpaaliggende og særdeles om Hiertet, adskillige prægtige Latinske Titler, i Anledning af deres forrige og gamle Navnes Lyd eller Overeensstemmelse med visse Latinske Ord. Som naar de f: e: kaldte Tauterøen paa latin Tuta Insula, det er, den trygge og sikke Øe, af den Overeensstemmelse,

---

³⁰(f) I hans Compendie Geograph: Lib: 2. pag: 196.

³¹(g) Lib: 4. Cap: 22.

³²(*) Som Nic: Hilvaderus in Silva Chronologia Circuli Balthici p: 12.

der findes i Lyden mellem Tauter og Tutus; Helgesetter Sancta Sedes, eller den hellige Bolig og Sæde; Lyse-Kloster ved Bergen Lucida Vallis eller den Klare Dal, ei at tale om mangfoldige andre Exempler fra fremmede Steder. Da det nu derfor kom an derpaa, at vore Throndhieiske Monke paa bemeldte Maade skulde udfinde en dem anstændig Oprindelse til Navnet Nidaros, saa har de betient sig af samme Høytravende Tanke-Maade, og anseet det for alt for ringe og enfoldigt at udlede den af det i Landet og blandt den gemene Mand overalt brugelige Sprog, men været betænkte paa en høiere, hvilken, som brugeligt var, baade kunde sva-

19. re til Lyden i Ordet, og tillige i det Latinske bemærke noget stort og prægtigt. Intet var da, som de naturlig vis snarere og hellere maatte falde paa, end, Ordet Rosa, baade i Henseende til den sidste Stavelse i Navnet Nidaros eller Nidros, som dermed kommer allerbest overens, som og i Betragtning af Stedet, hvorpaa Byen er anlagt, da det nesten er rundt og paa alle Sider omringet af Vand, saa det derover nogenledes kan forestille en Rose, og endelig i Anledning af Stadens Anseelse paa de Tider, da den stoed som en Rose blandt de andre Nordske Stæder. Saa man nu af alt dette let kan begribe, hvorledes maaskee først vore egne, og efter dem fremmede har faaet de Griller i Hovedet, at vor Bye havde

- NB faaet sit Navn af Floden Nid og Ordet Rosa. Men at de tillige har bildt sig ind, at sidstanførte Ord var Domkirkens Navn, og at Staden er blevet kaldet derefter; dertil kan Anledningen ogsaa til dels være kommet af os selv, da jeg har Exempel for mig, at efter den Tid, da man begyndte at kalde Staden Throndhieim, har man givet Domkirken Navn af Nidros, i et af Erkebisp Walkendorphs Breve, givet Kanikerne her i Byen Aar 1512 (om det Sted ellers, som jeg dog mener er rigtigt skrevet), hvori han nævner sig Erkebisp i Trondhem, og melder tillige om Kanikerne y Wor Domkirke Nidross; Men fornemmelig maae det have sin Grund og Aarsag i den Gyldene Rose, hvilken Kong Oluf Kyrre, eller maaskee rettere en af de følgende Konger eller Erkebisper, loed udhugge i Kirkens Gavl, og hvorum M: Absolon Beyer, Lector i Bergen, i bemeldte hans haandskrevet Tractat om Norge, saa taler: En Part ville, at Byen (Nidaros) skal have Navn af Roes, derfor haver og Kong Oluf Kyrre ladet bygge i Gauflen paa Domkirken en statzelig Roess; som haver været med det beste Guld forgyldt. Og videre paa et andet Sted, hvor han om Byen Throndhieim saa siger: Der er Erkestolen, der er Kongernes ypperlige Sæde, der er den vide berømte Domkirke og paa hendes Kirkegaard den Sted, paa hvilken Kongerne bleve kronede. Der var den

21. Gyldene Roes. Hvoraf man nu kan slutte sig til, hvad det egentlig har været, som har givet de fremmede Anledning til at falde paa de Tanker, at Domkirken hedte Rosa, og at Byen af den og Floden Nid havde sit Navn, nemlig intet andet, end bemeldte gyldene Rose, som paa Kirken var udhugget, og Monkenes høitrvædende Forklaring over Navnet Nidaros, ligesom det skulde saa hede af Floden Nid og en Rose; hvilken dog i sig selv er ei mindre urigtig end nogen af foranførte Oprindelses til oftbemeldte Navn, men de fremmede saa meget hellere maatte antage for rigtig, som den synes tydelig at ligge i Navnet selv, og endeel af vore egne har villet ansee den der for, og ere derover tillige faldne paa de galne Tanker, at denne Bye har først hedt Throndhjem, men siden faaet det Navn Nidrosia, hvilke man finder at Auctor til en haandskrevet Bog, som giemmes blandt Ar: Magnæi MSSter, forfattet omtrent 1557, iblandt andre har havt, naar han saa siger: Oluf Tryggueson haver forstyrret saadan Handel (som blev drevet med Varer forhvervede ved Søerøverie) ladet nedbryde Stenkiær Kiøbstæd, och then ladet flytte til Nider-Elv, og ther bygge Staden Tronhiem. Siden da Erkebispene bleve vældige i samme Stad, og Staden er ham indgivent, haver han tha ladet forvende Navnet paa latin og Norske, og skulde kaldes Nidrosia, af samme Elv Nider, hun staaer hos, og en Roes af huggen Stein, han loth sette i Kirke-Gaflenn. Af samme Mening seer man og at Albert: Chrantzius (h)³³, uden Tvil efter endeel Norskes egen Beretning, har været, da han siger: At Nordmændenes Hovetstad er Trondennis, som nu kaldes Nidrosia, og holdis for en navnkundig og anseelig Stad, saa vel af sine pregtige Kirker, som Mængde af Indbyggere. Skiønt han vel og tillige kan have en langt anden Grund og Anledning til denne Tanke, end vore egne, bestaaende derudi, at han hos Adam: Bremensem, som har været hans Hovet-Auctor, intet andet Navn har fundet paa denne Stad, end Throndepnis eller Throndennis, men siden fornummet, at den ogsaa blev kaldet Nidarosia, og deraf sluttet; at det sidste Navn, efter Ad: Bremensis Tider allerførst var opkommet, og i Steden for det gamle, eller tillige dermed, antaget.
- § 7. At sidstbemeldte Mening, om Oprindelsen til Navnet Nidaros, har givet Vedkommende, enten Kongerne, eller Erkebisperne, da de bleve saa godt som regierede Herrer her i

---

³³(h) See hans Chronica Regnorum Septentr: pag: 330. edit: 1583. fol: Som og Magiens i hans Geograph: Par: 2. fol: 91. hvor han siger: At Hovetstaden i Norge er Nidrosia, som tilform blev kaldet Trondron, eller Drunthiem.

- Staden, Anledning til at sette en Rose i Byens Vaaben, er ingenlunde at tvile paa. Men derom skal siden paa sit Sted gives beqvemmere Leilighed at handle. Hvorover vi for nærværende Tid farer fort i vor begyndte Materie; og da vi hidindtil efter Evne har søgt at godtgjøre, at Navnet Nidaros har sin Oprindelse hverken af Nid og Aas, ei eller af Nid-ar-og Os, ei eller af Nid og Rosa, saa staaer nu altsaa tilbage, at vi kommer frem med vor egen Mening herom, bestaaende med faae Ord at sige derudi; at oftbemeldte Navn allerrettest og rimeligst kan udledes af Nid, som er Elvens Navn, (*)³⁴
24. der paa tvende Sider omringer Byen, og Ordet Os, hvilket hos de Gamle, og endnu blandt os bemerker Udløbet af en Flod, Elv eller Bek, saavel som den derhos liggende Egn; Saa at Nidaros da intet andet vil sige, end Nidens Udløb, eller Pladsen derved beliggende. Hvormed ei allene M: Absolon Beyer fuldkommen istemmer, naar han paa oftbemeldte Sted saa taler: Nider heder Elven, og den slette Platz, som Byen nu staaer paa, med Kalfskinnet, haver man kaldet Os - Det er sedvanligt, at et slet Platz eller March, som ligger neder eller frem ved hos Elven, det pleier mand kalle Oos; Men og Peder Claussen Undal i hans Norges Beskrivelse (i)³⁵, hvilken derom ytrer sig med disse Ord: En Oos paa gammel Norske Maal bemerker den Part af en Aae eller Beck, der som den først udflyder af en Søe eller fersk Vand, eller dersom en Aae eller Bek er dyb og haver stille Vand oven for Aaemunden, det er oven, som den falder i Saltfiord. Mange andre at forbi-
25. gaae (k)³⁶, hvilke endnu kunde anføres til Bevis for denne Oprindelse til Navnet Nidaros, hvilken og desuden i sig selv er den naturligste, da den ei allene meget vel passer sig til Stedets Beliggenhed, men og kommer overens med andre Byers Navne, hvilke har Ordet Os i deres Endelse, just fordi samme Byer har ligget hos, eller ei langt fra, Udløbet af visse Floder: Som Randar-os, eller

---

³⁴(*) Thi det er rigtigt nok, som Steph: Forcatulus anmerker in de Imp: Gallorum Lib: 1. See Schefferi Upsalia. pag: 5, at de fleste Byer har faaet Navn efter de Floder, som de laae hos.

³⁵(i) pag: 76. ed: 8.

³⁶(k) See T: Torfæum i Serie Dynast: et Regum Daniæ pag: 76. og efter ham A: Bussæum in Additamentis ad Not: in Schedas Are Frædi pag: 8.

Rander-Elvens Udløb, Aros eller Elvens Udløb (l)³⁷, Vester-ar-os i Sverrig, eller den Vestre Aaes Udløb, og saa videre. Saa at Nidaros derover bliver det samme, som Nidens Udløb, da ar, som tilforn er sagt, er kun en genitivi Endelse (m)³⁸, og intet særdeles Ord (n)³⁹. Ei eller skulde jeg troe, at nogen vilde forkaste denne Oprindelse til oftbemeldte Navn, paa den Grund, at Staden ei er Elvens Udløb eller ligger i den: Thi intet er lettere end at svare paa denne Indvending, naar man iagttager, at Ordet Os ei allene bemerker et Udløb, men og en Plads derhos beliggende, og ved at spørge: om

26. ikke mange Gaarder og Steder hos os har faaet Navn af Vik? skjønt Ordet egentlig bemerker en Bugt, som gaaer ind af Havet, og Gaardene ikke ligger i disse, men vel derhos; ligeledes af Bek, Kier, Siø etc:?, skjønt ingen er saa gal, at han bygger i nogen af disse og deslige fugtige Steder, men allene hos dem.

§. 8. Anførte maae være nok hvad Navnet Nidaros angaaer. Hvorover vi kommer til det andet Navn Throndhjem, som vor Bye nu omstunder gemenligen kaldes med, og de gamle skreve Prandheimur (o)⁴⁰, Prondæim (p)⁴¹, Trondhem (q)⁴² og Trondem

---

³⁷(l) I saadan Bemærkelse tages og Navnet Aros i Landnama-Saga. Cap: 18. p: 21.

³⁸(m) Af det gamle A, en Aa: Thi ellers bemærker Ordet Ar hos de Gamle enten et Aar eller aarlig Underholdning.

³⁹(n) Hvorover og Nidaros i Knytlinga-Saga, pag: 30. skrives med Stræg imellem Nidar, og Os, Nidar-os.

⁴⁰(o) Saaledes overalt i de ældste Nordske og Islandske Skrivter.

⁴¹(p) Saaledes i foranførte (§. 3) Erich Magnussons Beskiermelse-Brev og flere steds.

⁴²(q) Saaledes i Kong Christophers Brev for Canikerne her i Byen af 1442. Derimod kaldes Staden overalt Nidaros i Carl Knutsons dem givet Beskiermelse-Brev af 1440; men allerede i Kong Christian 1stes Brev, hvori Canikernes Rettigheder stadfæstes, kaldes den Tronhiem.

- (r)⁴³, paa hvilken Maade Navnet af Bønderne paa adskillige Steder i Norge endnu udtales, hos hvilke man ofte maae søge den rette Oprindelse til vore Ord og Navne; som ellers ved Tidens Længde er blevet blandt andre nesten ukiendelig; saaledes som det og har gaaet nysanførte, hvilket nu gemenligen nævnes og skrives, uden Tvil efter den blødere Mundart, som de danske er for at bruge, Thrundhiem eller Trunhiem, og der-
27. efter af de Tydske Druntheim eller Thruntheim, og Trunten. Hvoraf ei allene den Mechlenborgske Skribent, Nic: Mareschallus Thurius (s)⁴⁴, har taget Anledning at kalde vor Stad, efter en Italiensk Byes Navn, Hydruntum, og Erkebisp, Archiepiscopum Hyrduntinum, hvilket i sig selv er forkert nok, som meget andet af denne Skribent; Men og Iac: Zieglerus (t)⁴⁵ faaet det artige Indfald, at Byens Navn var egentlig Truithaim, og samme vilde sige saa meget som Druidernes Hiem, naar han derom saaledes udlader sig: Vocatur (urbs Nidrosia) lingua Germana Truithaim, quasi Druidum Domicilium. Hvoraf vi kunde have en god Anledning til mange smukke Anmerkninger, angaaende de gamle Druiders Oprindelse her fra Thronthiem, at her har været den Høie Skole, hvorfra de ere komne til Engelland, Frankrige og Tydskland, og at det gamle Hedenske Tempel her inde paa Mære, eller paa Hlade, har været deres rette Hovet-Sæde, og en Stamme-Moder saa vel for det Upsalske, som andre her i Norden. Men Ulykken er, at Tingen i sig selv og denne Oprindelse til Navnet

---

⁴³(r) Som i Kong Hansses Stadfæstelse-Brev af 1483; i Kong Christian 2dens af 1514. og Erkebisp Walkendorphs af samme Aar. Og saaledes kalder og Olaus Magnus den i sit Skrivt, kaldet Erklæring der neuen Mappen, hvor det pag: 10. saa heder: Nit weit von Trondem (das ist des Ersbischoffs Kierch und Stat in Norwegen) ist ein vasser See, der nimmer in den vinter gefrúst.

⁴⁴(s) In Deflorationibus Antiquitatum ap: Westphalen in Monum: Cimbr: Tom: 1. pag: 1466.

⁴⁵(t) In Scandia Illustrata. Ad: Bremensis kalder den, som tilforn (§. 4) er vist, Throndemonis eller Throndemnis; hvorfra man snart skulde bilde sig inde, at Auctor har vildet kalde Byen saa meget som Thrøndernes Nes, i Anledning af Stedet, som den er anlagt paa, og de Gamle kaldte Nidarnes, eller Nettet ved Nider-Elven. Men det bliver vel sikkrest, at dette nis er kun en latinsk Endelse, som han har givet Navnet Throndem.

28. Throndhjem har saa liden Grund, og at fornuftige vilde kun ansee den for Hierne-Spind. Hvorover vi ei eller ville mere befatte os dermed, men komme til dem, som skrive Navnet Throndhjem eller Tronhjem, og synes derved at give det en ikke mindre prægtig Oprindelse, end forige. Hvortil man og kunde have heel billig Føie; dersom man efter Rudbecks Maade, vilde finde Hemmeligheder i visse Ords Lyd og Sammensettelse, da Thronhjem kunde ansees for at sige det samme som Thronens Hiem, fordi her var det Sted, hvor ei allene Norges, men maaskee hele Nordens Ober-Regenter i de ældste Tider havde deres Sæde og Kongelige Throne. Hvorover det ogsaa var just i Throndhjem, hvor Landets og hele Rigets fornemste Størke i gamle Dage var, hvor de Nordske Enevolds Konger siden blev"e kronede, hvor den prægtige Throne og Stoel paa Throndhjems Domkirkegaard til den Ende var oprettet, og hvor de myndige Erkebisper ogsaa havde opslaget deres Geistlige Hovet-Sæde og Throne. Hvorom foranførte M: Absolon Beyer i sin haandskrevet Tractat om Norges Rige saa taler: Udi dette Stigt haver altid Kongerne udi Norges Rige været kronede
29. indtil paa denne Dag. Der er Erckestoel, der er Kongernes ypperlige Sæde, der er den vide berømte Domkirke, og paa hendes Kirkegaard den Sted, paa huilken Kongerne bleve kronede. Men i hvor prægtig og for vor Bye anseelig end denne Oprindelse til Navnet Throndhjem synes at være, saa er den dog i sig selv urigtig, og ligesaa lidet, som foranførte antagelig.
- §. 9. Det bliver vel derfor best, at vi følger den enfoldigste Mening herom, som ogsaa er de Gamles, og gaaer ud derpaa, at Throndhjem har faaet sit Navn af en vis fornemme Herre, kaldet Thrandr, eller som man nu udnævner det Thrond: Thi endskiønt man har billig Aarsag til at holde de Navnes Oprindelse for mistænkelig, som man enten for at skiule sin Uvidenhed, eller af en Slags Lighed imellem Navnene, gemenligen foregiver at hele Lande, Riger og Folk har faaet i de ældste Tider af en eller anden Person, saasom Norge af Kong Nor, Danmark af Kong Dan, Sverrig af Kong Svend, Engeland af Kong Angul, og andre af samme Surdei; Saa bør man dog ikke gaae saa vidt derudi, at man skulde forkaste alle saadane Oprindelser til Navne, i Sær dem, som et vist Sted, et vist District eller en Plads kan have faaet, fornemmelig naar ingen bedre gives, eller man har
30. antagelige Beviser og gyldige Exempler af lige Beskaffenhed og Omstændighed for sig. Da nu alle vore gamle Skribenter eenstemmigen bevidne, at Throndhjem har sit Navn af bemeldte Thrandr, ligesom Gudbrandsdalen af Nors Sønne-Søn Gudbrandr,

hvilket er et endnu blandt os brugeligt Navn, Jamteland af Ketil Jamt, Helsingland af Thorer Helsing, o:s:v:; Saa er det heel naturligt og antageligt, at Navnet Thrandheimur har foranførte Oprindelse, og at det er sammensat af Thrandr eller Thrond, et Mands Navn, der endnu er brugeligt her i Norge, og Ordet Heim eller Hiem (u)⁴⁶, hvilket ligeledes baade har været og endnu er giengs blandt os, og forekommer i andre Landes og Steders Navne, som i Alfheim, Mannaheim, Sæheim nu Sæm, Gudheim med videre. Hvoraf videre følger, at man og kortelig skal erindre derom, at vor Bye hverken bør skrives Trundhiem eller Tronhiem, men Trondhiem eller rettere Throndhiem, da de gamle skreve det med Þ, hvilken Bogstav gemenligen gielder Th, og Navnet i de ældste Tider gemenligen saaledes findes skrevet; som af Theodorico Monacho (v)⁴⁷, der selv var en

31. Throndhiemer, naar han siger om Kong Oluf den Hellige at han drog fra Upland til Throndheim; og naar han sammesteds kalder Thrønderne Throndenses; Ligesom og en Gaard paa Hedemarken i Eyd Sogn, der har samme Navn som vor Bye, i et gammelt Document (x)⁴⁸ skrives Throndheim. Men skulde man videre ville spørge, hvo den Thrond har været, af hvilken Throndhiem har faaet sit Navn; saa er det vel ei saa let at giøre rigtig og tilstrekkelig Rede derfor. Vel setter M: Absolon Beyer (y)⁴⁹, at Trondhiem har sit Navn af en Jarl eller Adelsmand, som først har bygget paa denne Platz, nemlig hvor Staden nu staaer: Og samme, siger vore gamle Skribenter endrekteilig at have været Kong Nors Søn, undtaget Sagan af Halfdan Eysteinson, hvor der berettes, at hans Fader var Seming,

---

⁴⁶(u) Eccard in Origin: German: pag: 128, setter at Vik og Heim bemærker et og det samme, nemlig et sikkert Tilflugts Sted, og en Boepæl, som imod uformodentlig Overfald er befæstet og forvaret. Hvilket, hvad det sidste Ord angaaer, i visse Maader kan være rigtigt, skiønt det hos os tages i en langt vidtløftigere Bemærkelse, Men om det første har nogen sinde egentlig bemærket det samme som Hiem, vil jeg meget tvile paa.

⁴⁷(v) In: Histor: Regum Norvagiensium. pag: 39.

⁴⁸(x) See Dansk: Magazin Tom: 1. pag: 328.

⁴⁹(y) I bemeldte Tractat om Norge.

en af Othins Sønner (z)⁵⁰. Men det er og alt, hvad man veed om ham at sige, og mere behøver vi ei eller til at opnaae vort nærværende Øiemærke.

§. 10. Det er ei eller vor Sag vedkommende at afgjøre, enten han har været Nors eller Semings Søn. Men hvilken af Delene man end vil antage for den rigtigste, saa bliver det vel vist, at denne Thrandr har ingenlunde været den første, der har bebygget de Steder, som

32. nu fører Navn af ham: Thi vil man holde sig til den første Mening, hvilken og efter al Anseelse er den rimeligste; Saa veed man; at da Nor kom første Gang vester over Kiølen her til Landet, fandt han det for sig overalt bebygget. Som kan sees af den saa kaldte Norges Opfindelse (a)⁵¹, hvor det herom saa heder: Siden drog de (Nor og hans Folk) saa længe frem, indtil Vandet begyndte at løbe vesterud ned af Fieldene, da de fandt for sig en stor Fiord, som skar sig langt ind i Landet. Der vare store Bøygde og Dale. Denne Fiord kaldes nu Thrandheimur. Og maatte da Nor holde en Trefning med Indbyggerne, førend de vilde give sig under ham. At og Othin ved sin Ankomst her ind i Norden har allevegne fundet Folk for sig, og Landene overalt bebyggede, er noget, som her ei eller behøver vidløftig Beviis, men enhver, som er noget bevandret i de gamle Historier, let vil tilstaae. Altsaa kan Thrandr, om man end vil antage ham for en Sønne-Søn at Othin, ei som første Bebygger have givet Landet sit Navn, men vel som den, der først har bragt de Bøygder, hvilke laae omkring Thronthiems Fiord, og endnu
33. hver for sig har deres egne særdeles Navne, under eet Hovet, og der fæstet sit Boepæl og Hiem: Thi det er at mærke, at intet Bøigdelav for sig allene har ført Navn af Thronthiem, men at samme (til Bevis, at det allerførst er opkommet, efterat ethvert af de derunder indbefattede Districter havde faaet sit særdeles Navn) er allene almindeligt, og har i Begyndelsen været brugt for de Lande, eller de otte Bøigdelaver, som ligger næst omkring Thronthiems Fiord; som naar det paa foranførte Sted heder: Denne Fiord kaldes nu Thronthiemr (hvor Ordet nu kan tiene til end videre at bestørke hvad tilforn er sagt) og naar Navnet Thronthiem i en gammel Chorographie over Norge (b)⁵² sættes som en særdeles Deel og

---

⁵⁰(z) See Th: Torfæi Histor: Norv: Par: 1. pag: 169.

⁵¹(a) See Biørners Nordiske Kampa Dater. pag: 3.

⁵²(b) See Th: Torfæi Histor: Norveg: Par: 1. pag: 32.

Province af Riget imod Nommedalen, Helgeland etc: paa den ene, og Nordmør, Romsdalen etc: paa den anden Side; da derimod samme rent udelades i en anden Fortegnelse over de Nordske Provincer, forfattet af Are Eynarson, Kong Eysteins Hofbetient (c)⁵³, af Aarsag, at han opregner i Særdeleshed bemeldte Bøigdelave, som hører derunder. Ellers finder jeg, at Throndeheim, i foranførte Bemærkelse taget, ogsaa er blevet kaldet Thrundhiems Fæhyrdsla, eller Throndhiems

34. Amt, i Kong Oluf Hakonssons Brev, angaaende Kiøbstæderne norden for Stat, hvor de af Nummedalen og Thrunndhiems Fæhyrdslu befales at føre deres Varer til Thronnhiem; men endnu mere almindeligere Throndelagen. Og har da Throndhiems Grendser været paa den ene Side den yderste Kant af Ørelandet, paa den anden Agnasset, med de paa begge Sider nest uden for beliggende Steder. Hvilket de Gamle har kaldet Throndehims Minne, eller Indløbet til Throndhiems Fiord; ligesom Indløbet til Nummedalen kaldes af dem Naumudals-Minne (d)⁵⁴. Saa at den Forklaring derover er ganske urigtig, som Ol: Worm, eller rettere Magnus Olai, gjør over dette Navn (e)⁵⁵, naar der siges, at Throndehims-Minne er oftium amnis Nid, eller Udløbet af Nider-Elven. Og paa samme Maade farer ogsaa den vild, der har udgivet Konunga-Sagorne paa Svensk, naar han hos bemeldte Ord gjør saadan Forklaring (f)⁵⁶: Tronhems Minne (det er en Aa, som løper igienom Trondhem, og heter Nidara: Hvilkens Uthlop, Oes eller Mun kallas Trondhems-Minne); Da herved ei
35. kan eller bør forstaaes andet end som sagt er, Mundingen eller Indløbet til Throndhiems Fiord. Hvilket tydelig kan sees af S. Sturlæsons Fortællelse om de Arnasønners Møde ved Throndehims-Minne og Agnasset, og videre Færd derfra til Nidarholm og Nidaros (g)⁵⁷; og naar det videre hos samme Skribent heder (h)⁵⁸, at Sigurd Slembidiake drog norden fra sydur à Møre utann Throndehims

---

⁵³(c) See Torfæi Hist: Norv: loc: cit: p: 33.

⁵⁴(d) See Alfs Saga i Biørners Nordiska Kampa Dater. pag: 6.

⁵⁵(e) See Magni Olai Lexicon Runicum pag: 143.

⁵⁶(f) See Konunga-Sagorne, edit: Wissingsborg. pag: 15.

⁵⁷(g) See Heimskringla Tom: 1. p: 643.

⁵⁸ = følgende fotnote

Mynni. I de senere Tider er Navnet Throndheim blevet mere almindeligt, og undertiden brugt for alle de Lande, som ligger Nordenfields, mellem Stat og Helgeland; I hvilken Bemærkelse Navnet tages, naar der i Olaf Tryggvasons Saga siges: at Norge deles i Viiken, Hordaland, Upplönd, Thrandheimur, Halogaland, Finmörk. Endelig har man strakt det saa vidt, at man foruden bemeldte Steder, derunder ogsaa har begrebet Nordlandene og Finmarken (h)⁵⁹. Hvilket man nu omstunder kalder Throndhiems Stift; men tilforn, som og kort efter Reformationen har det og ført Navn af Throndhiems Erkebiskopsdømme, eller som Kong Erich Magnussen kalder det i et Brev, udgivet 1283, Erkebiskopsdøme i Nidarosi. Hvorhos endnu dette

36. til sidst er at merke, af foruden de Navne, Nidaros og Throndhiem, hvorom hidindtil i det foregaaende er handlet, er vor Bye i de ældre Tider og ofte blevet kaldet Kaupanger, eller Kaupanger i Þrandheimi; Som naar det heder om Kong Oluf den Hellige (i)⁶⁰ at han drog nord til Throndhiem til Nidaros, og blev den Vinter over i Kaupangi (k)⁶¹; og naar der i det gamle Skrivt, Rimbigla kaldet, begyndes med en Beskrivelse over de fornemste Nordske Stæder, med følgende Ord: Þessir ero Hofudstadir i Noregi. Kaupanger i Þrandheimi. Þar kuilir hinn helgi Olafur Kongur etc. Skiønt Ordet var ellers i sig selv et almindeligt Navn, som gaves enhver Bye, bemærkende det samme, som vi nu kalder Kiøbstæd, eller det, endnu i Danmark og Sverrig, i visse Byers Navne brugelige Kiøping.

---

⁵⁹(h) Ogsaa Jamteland indberegnet. I hvilken Bemærkelse M: Abs: Beyer paa oftanførte Sted taer det, naar han siger: At Trundhiem skivtes i 3 Parter, som er det Leen omkring Byen og Hiemlandet (Jemteland) og Findmarken.

⁶⁰(i) See Heimskringla Tom: 1. pag: 635.

⁶¹(k) See og loc: cit: pag: 661.

Litteraturliste

- Adamus Bremensis 1917: *Adam von Bremen (Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum) Hamburgische Kirchengeschichte*. Herausgegeben von Bernhard Schmeidler. Hannover und Leipzig, Hahnische Buchhandlung
- Censius Camerarius 1192*. Handskriftet Vaticanus latinus nr. 8486, Archivio et Biblioteca Vaticana, Città del Vaticano, Roma, Italia
- Codex Ashburnham nr. 1554*. Handskrift frå ca. 1120 i Biblioteca Medicea Laurenziana, Firenze, Italia
- Bull, Francis 1916: *Fra Holberg til Nordal Brun*. Studier til norsk aandshistorie. Kristiania, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard)
- Daae, Ludvig 1880: *Gerhard Schøning. En Biographi*. Udgivet i Hundreaaret efter hans Død af Den Norske Historiske Forening. Christiania, Trykt hos W. Brøgger
- Falk, Hjalmar og Marius Hægstad 1918: *Utredning om norske bynavn*. Kristiania, Johannes Bjørnstads boktrykkeri
- Gade, Kari Ellen 1997: "Kaupangr - Þrándheimr - Niðaróss: On the Dating of the Old Norse Kings' Sagas". I: "Sagas and the Norwegian Experience/Sagaene og Noreg". 10th International Sagaconference, Trondheim 1997. Preprints, Trondheim NTNU; Senter for middelalderstudier
- Helduadero, Nicolao 1624: *Sylva Chronologica Circuli Baltici*. Damburg, Heinrich Carstens
- Historia Norvegiae*. 1969 oversatt av Astrid Salvesen, Oslo, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard)
- Indrebø, Gustav 1927: *Norsk Namneverk*. Oslo, Olaf Norlis Forlag
- Indrebø, Gustav 1928: *Nidaros*. Oslo, Noregs Ungdomslag
- Indrebø, Gustav 1930: *Nidarosnamnet og Trondhjemsnamnet i Noreg. Nye granskingar om bynamnet*. 2. utg. Oslo, Noregs Mållag
- Kirkhusmo, Anders 1997: *Trondheims historie 997 - 1997. Bind 5. Vekst gjennom krise og krig 1920-1964*. Oslo, Universitetsforlaget
- Koht, Halvdan 1922: "Småting om Gerhard Schøning." I: *Hålføyminne* s. 1-11
- Halvdan Koht 1929: "Gerhard Schøning 2. mai 1722 - 18. juli 1780". (Gjeven ut første gong i 1913) I: *Våre høvdinger*. Folkeutgave, Bind I, Trondhjem, F. Bruns Bokhandels Forlag
- Koht, Halvdan 1958: "Gerhard Schøning 1722-80". I: *Norsk biografisk leksikon*, bind XIII, Oslo

- Kolsrud Oluf 1928: Bokmelding av Gerhard Schøning: Reise gjennom Gudbrandsdalen 1775. I: *Bygd og bonde*. Tidsskrift for historie og folkeminner, Hamar, Vol. 10, s. 191-192
- Kolsrud, Oluf 1930: "Erkebiskopen og bynamnet. Trondheim er eit utanlandsk, kyrkjelegt og litterært bynamn." I: *Den 17de Mai* 25.02.1930
- Kolsrud, Oluf 1931: "Nidaros er og blir det rette namnet på kaupangen i Trondheimen." I: *Den 17de Mai* 24.02.1931
- Lockertsen, Roger 1996: "Retorikk og vitskap i D. A. Seip 1930: Trondhjems Bynavn." I: Andersen, Anders M. (red.): *Nordisk filologi. Helsing til Egil Sundland på syttiårsdagen 14. februar 1996*. Stavanger, Høgskolen i Stavanger
- Lockertsen, Roger 1997: "Postverket og striden 1929-1931 om bynamnet Trondhjem, Nidaros eller Trondheim." I: Vik, Knut L. (red): *Poststeder i Trondheim kommune*. Trondheim, Nordenfjeldske Filatelistforening
- Mathiesen, Henrik 1918: "Nidaros eller Trondhjem? En studie og et innlegg." I: *Trondhjems Kommunestyres Forh. aar 1918*. s. 772-778. Trondhjem, Aktietrykkeriet i Trondhjem
- Monumenta Historica Norvegiae* 1880. Latinske kildeskrifter til Norges historie i middelalderen. Udgivne efter offentlig foranstaltning ved Dr. Gustav Storm. Kristiania, A. W. Brøgger
- Norsk stadnamleksikon*. Redigert av Jørn Sandnes og Ola Stemshaug. 4. utgåva, Oslo 1997, Det Norske Samlaget
- Oddr Snorrason Munk 1932: *Saga Oláfs Tryggvasonar*. Udgivet af Finnur Jónsson. København, G. E. C. Gads Forlag
- Petersen, Theodor 1927: *Om den historiske utvikling av bynavnet Trondhjem*. Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs skrifter nr. 3. Trondhjem, I Kommisjon hos F. Bruns Bokhandel
- Seip, Didrik Arup 1930: *Trondhjems bynavn*. Trondhjem, Trondhjemsforeningen
- Schøning, Gerhard 1751: *Forsøg til de Nordiske Landes, Særdeles Norges, Gamle Geographie, ...* Kiøbenhavn, Christoph Georg Glasing
- Schøning, Gerhard ca. 1760a: "Om Byens Navne; deres Oprindelse og Bemerkelse". Handskrift. I: *Gammel Kongelig Samling nr 987.2*, Det Kongelige Bibliotek, København

- Schøning, Gerhard ca. 1760b: "Bilage til Gerhard Schønings Reise, hvori allene Schønings Undersøgelse om Oprindelsen til Byen Trondhjems Navne i ældre og nyere Tider". I *Kjeldeskriftfondet nr 245 b*, (Avskrift av Gammel Kongelig Samling nr 987.2, Det Kongelige Bibliotek, København), Oslo, Riksarkivet
- Schøning, Gerhard 1762: *Beskrivelse over Den tilforn meget prægtige og vidtberømte Dom-Kirke i Throndhjem, egentlige kaldet Christ-Kirken*. Throndhjem, Trykt hos Jens Christensen Winding
- Schøning, Gerhard 1771-1781: *Norges Riiges Historie* Bind I; Sorøe 1771. Bind II; Sorøe 1773, Bind III; Kiøbenhavn (posthumt). Fortale ved P. F. Suhm
- Gerhard Schøning 1910: *Reise som giennem en Deel af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestæt Kongens Bekostning (...)*. Bind I og II. Utgjeven av DKNVS. Trondhjem, A/S Adresseavisens Bogtrykkeri
- Gerhard Schøning 1980: *Reise som giennem en Deel af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestæt Kongens Bekostning (...)*. Bind III. Trondheim, Tapir
- Snorri Sturluson 1911(1936): *Heimskringla. Nóregs konunga sögur*. Udgivet af Finnur Jónsson. Københav, G. E. C. Gads forlag
- Snorre Sturluson 1990: *Noregs kongesoger I*, Omsett av Steinar Schøtt og Hallvard Magerøy. Oslo, Det Norske Samlaget
- Suhm, Peter Friederich og Gerhard Schøning 1757: *Forsøg til Forbedringer i den gamle Danske og Norske Historie*. Kiøbenhavn, Trykt paa Forfatternes Bekostning ved Nicolaus Möller

Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab ble stiftet i 1760 og
Skrifter utkom første gang i 1761. Det er en av verdens eldste
vitenskapelige skriftserier som fremdeles utkommer.

*The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters was
founded in 1760 and the Transactions (Skrifter) first appeared in
1761. The Transactions series is among the oldest scientific
publications in the world.*

© DKNVS/TAPIR 1998

ISBN 82-519-1345-4

ISSN 0368-6310

Printed in Norway by Tapir, Trondheim